

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

HANA OPLETALOVÁ

III. ročník – kombinované studium

Obor: Pedagogika – sociální práce

**ÚRAVY DÁVKOVÉHO SYSTÉMU ČESKÉ REPUBLIKY V OBLASTI
SOCIÁLNÍCH DÁVEK PRO NEZAMĚSTNANÉ OD ROKU 2003**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Olomouc 2012

Prohlašuji, že bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pod vedením PhDr. Heleny Skarupské, Ph.D. K práci jsem použila literaturu a prameny uvedené v seznamu. Souhlasím, aby práce byla uložena na Univerzitě Palackého v knihovně Pedagogické fakulty a ve studijní agendě a byla dále zpřístupněna ke studijním účelům.

V Olomouci.....

.....
Hana Opletalová

Poděkování

Děkuji PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D., za odborné vedení při tvorbě bakalářské práce, ochotu při konzultacích a za poskytnutí velmi cenných rad a poznatků, které mi pomohly k jejímu úspěšnému dokončení.

Obsah

ÚVOD	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 Základní terminologie	8
2 Transformace veřejné správy	11
2.1 První fáze reformy veřejné správy	12
2.1.1 Nové krajské zřízení.....	13
2.2 Druhá fáze reformy veřejné správy	14
2.2.1 Princip decentralizace a dekoncentrace	14
3 Realizace reformy veřejné správy v oblasti dávek sociální péče	18
3.1 Sociální ochrana nezaměstnaných v období sociálně - ekonomických změn....	19
3.2 Vytvoření záchranné sociální sítě	20
4.1 Zákony o zaměstnanosti	26
5 Dávky vyplácené ze systému sociální pomoci – druhý pilíř sociálního systému	31
5.1 Zákony o životním minimu	32
5.1.1 Revize životního minima a stanovení minima existenčního.....	34
5.1.2 Nové životní a existenční minimum v roce 2007.....	35
5.1.3. Nové životní a existenční minimum v roce 2012.....	36
5.2 Zákony o sociální potřebnosti	37
5.2.1 Dávky k řešení sociální potřebnosti	38
5.2.2 Obecná dávka dle § 4 zákona č. 482/1991 Sb.....	38
5.2.3 Příspěvek na výživu dítěte dle § 5 zákona č. 482/1991 Sb.	39
5.2.4 Dávky sociální péče v mimořádných případech § 8a zákona č. 482/1991 Sb.	40
6 Dávky vyplácené ze systému státní sociální podpory – třetí pilíř sociálního systému	41
6.1 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře	41
6.1.1 Přídavek na dítě.....	43
6.1.2. Sociální příplatek	44
6.1.3 Rodičovský příspěvek	45
6.1.4 Příspěvek na bydlení	47
6.1.5 Zopatřovací příspěvek	48
6.1.6 Dávky pěstounské péče	48
6.1.7 Porodné	50
6.1.8 Pohřebné.....	51
7 Změny v systému sociálního zabezpečení	52
7.1. Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu.....	53
7.1.1 Životní minimum	53
7.1.2 Existenční minimum	54

7.2 Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.....	54
7.2.1 Příspěvek na živobytí	55
7.2.2 Doplatek na bydlení	58
7.2.3 Mimořádná okamžitá pomoc.....	59
 PRAKTICKÁ ČÁST.....	 62
8 Statistické údaje a praktické příklady	62
8.1 Přehled vyplacených sociálních dávek na MěÚ Šternberk v období 2003-2006	62
8.2 Přehled vyplacených sociálních dávek vyplacených na MěÚ Šternberk v období 2007 – 2011	63
 ZÁVĚR	 74
 POUŽITÁ LITERATURA.....	 76
Seznam volně vložených příloh	
Anotace	

Úvod

Jako téma bakalářské práce jsem si zvolila „Úpravy dávkového systému České republiky v oblasti sociálních dávek pro nezaměstnané od roku 2003.“

V sociální oblasti pracuji již mnoho let, proto jsem se rozhodla pro výběr tohoto tématu, kdy mohu krátce představit vývoj těchto sociálních dávek. Nabyté zkušenosti využiji v praktické části, která je zaměřena na praktické případy tak, aby byly zjevné rozdíly v průběhu let, a to od r. 2003 do současné doby.

Abych mohla podat ucelený přehled změn v sociální oblasti, v úvodu své práce se věnuji transformaci veřejné správy po roce 1989. V souvislosti s reformou veřejné správy dochází také k velmi podstatným změnám v systému vyplácení dávek sociální péče. S přijetím nových právních předpisů se mění orgány sociálního zabezpečení, které se podílejí na rozhodování o jednotlivých dávkách sociální péče.

První část práce tvoří základní terminologie, kde jsou definovány základní pojmy, se kterými je v rámci práce operováno.

V následujících částech mé práce popisuji reformu veřejné správy jako dynamický proces, který představuje značný zásah do celého systému sociální ochrany obyvatel. Dochází k vytvoření záchranné sociální sítě, která spočívá ve vytvoření tří pilířů sociálního systému.

Ve čtvrté kapitole se věnuji prvnímu pilíři – dávkám, vypláceným ze systému sociálního pojištění. Zde představuji nově vzniklé správní úřady – úřady práce a jejich kompetence a změny v oblasti zaměstnanosti. V páté části této kapitoly popisuji další, druhý pilíř sociálního systému, dále se věnuji dávkám vypláceným ze systému sociální pomoci. Zde se podrobněji zabývám institutem životního minima, jeho funkcí a využití v systému sociální pomoci. Zejména se věnuji dávkám vypláceným k řešení sociální potřeby, k systému jejich vyplácení až do konce roku 2006.

Třetímu pilíři sociálního systému – dávkám vypláceným ze systému státní sociální podpory, věnuji šestou část své práce. Zde představuji všechny dávky státní sociální podpory, poskytované většinou rodinám s nezaopatřenými dětmi.

V sedmé kapitole teoretické části své práce uvádím změny v systému sociální ochrany od roku 2007, kdy dochází k zásadním změnám v právní úpravě systému sociální péče. Přijetím zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu nastal průlom v poskytování dávek sociální péče.

Vzhledem k tomu, že jsem do konce roku 2011 pracovala na odboru sociálních věcí na Městském úřadu ve Šternberku na oddělení dávek pomoci v hmotné nouzi, v teoretické části na praktických příkladech porovnávám rozdíly a změny v období let 2003–2012 v této oblasti a věnuji se podrobněji dávkám pomoci v hmotné nouzi.

Cílem této práce je přehled sociálních dávek vyplácených ze systému sociálního zabezpečení od roku 1989 v rámci veřejné správy. Od tohoto roku dochází k velmi zásadním změnám v naší společnosti, kdy vlivem ekonomických změn dochází k obrovskému nárůstu nezaměstnanosti a s tím souvisejícím změnám v celé sociální oblasti, až do doby současné. Od 1. ledna 2012 dochází k další podstatné změně v sociální oblasti. V rámci sociální reformy přechází veškerá agenda sociálních dávek ze sociálních odborů městských a obecních úřadů do jednotného výplatního místa, na krajské pobočky Úřadů práce ČR. Cílem těchto opatření je snaha o zjednodušení a zefektivnění výplaty těchto dávek.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Základní terminologie

Cílem této kapitoly je definice některých odborných výrazů a pojmů, které budou použity v bakalářské práci. V některých případech se jedná o pojmy, které mají více definic. Z tohoto důvodu je relevantní, aby byly na tomto místě uvedeny ty definice, na základě kterých jsou pojmy nazírány v rámci bakalářské práce.

Veřejná správa – Marek, Pánková a kol. (2003, s. 17) jej definují jako „.... *správu veřejných záležitostí ve veřejném zájmu. Od soukromé správy se odlišuje jednak subjekty, jednak vztahem k právu.*“

Státní správa - dle Marka, Pánkové a kol. (2003) představuje druh veřejné správy. Podstatným charakteristickým rysem je jednotná úprava výkonu pro celé území státu daná zákonem. Nositelem správy je v tomto případě stát a vykonavateli jsou orgány státu. Pro státní správu je charakteristická omezená autonomie rozhodování, vertikální hierarchická struktura s podřízeností nižších orgánů státní správy vyšším orgánům.

Ústředními orgány státní správy jsou především jednotlivá ministerstva, která mají celostátní působnost. Územní orgány státní správy se liší především tím, že mají pouze místní působnost.

Sociální správa – jak uvádí Tomeš a kol. (2009, s. 33) „... *do sociální správy zahrnujeme veřejnoprávní a soukromoprávní formalizované organizace, činnosti a postupy, jimiž se realizuje sociální ochrana obyvatelstva na daném území a jež umožňují uspokojování sociálních potřeb obyvatelstva...*“

Územní samosprávný celek (ÚSC) - internetový slovník Ministerstva vnitra České republiky <http://svs.institutpraha.cz/> (2011) definuje ÚSC jako územní společenství občanů, které má právo na samosprávu. Je veřejnoprávní korporací, má

vlastní majetek a hospodaří podle vlastního rozpočtu. V právních vztazích vystupuje vlastním jménem a nese odpovědnost z těchto vztahů vyplývajících. Základní ÚSC je obec, vyšší ÚSC je kraj. Obcí se rozumí též město, městys, statutární město (které se dále může členit na městské části či městské obvody) a hl. m. Praha, která je obcí a zároveň krajem (člení se na městské části). Územní části ÚSC (městské obvody a městské části) mají vlastní orgány samosprávy. Samosprávné celky vytvářejí vlastní orgány, jejichž prostřednictvím je výkon samosprávy uskutečňován.

Přenesená působnost - dle internetového serveru <http://svs.institutpraha.cz/> (2011) v přenesené působnosti obce vykonávají státní správu, která byla jejich orgánům svěřena státem. To znamená, že obce vykonávají tuto činnost jménem státu a plní jeho úkoly. Přenesenou působnost většinou vykonává obecní úřad. Pro výkon přenesené působnosti získávají obce příspěvky ze státního rozpočtu.

Podle rozsahu státní správy, kterou vykonávají a rozsahu působnosti, kterou mají, se obce dělí na:

- obce (obce I. stupně),
- obce s pověřeným obecním úřadem (obce II. stupně),
- obce s rozšířenou působností (obce III. stupně, bývají to větší města s velkým správním obvodem).

Sociální péče – Břeská, Vránová (2006, s. 6) jej definuje jako: „...*system dávek a služeb určeným občanům, kteří nejsou schopni zabezpečit své životní potřeby a péči o sebe v potřebném (nezbytném) rozsahu, a to buď z důvodu nedostačujícího příjmu, nebo vzhledem k nepříznivému zdravotnímu stavu, vysokému nebo nízkému věku, společenské nepřizpůsobenosti, zvláštní životní situaci (živelné pohromy) apod. Potřebují proto buď finanční, nebo jinou pomoc k překonání takového stavu.*“

Sociální potřebnost – dle zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti § 1 odst. 1 „*občan se považuje za sociálně potřebného, jestliže jeho příjem nedosahuje částek životního minima stanovených zvláštním zákonem¹ a nemůže si tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním, zejména vlastní prací*“.

Životní minimum a existenční minimum – zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu § 1 odst. 1 stanoví „*životní minimum jako minimální hranici*

¹ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu

peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních osobních potřeb a existenční minimum jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních potřeb na úrovni umožňující přežití.“

Hmotná nouze - dle internetového zdroje Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky <http://www.mpsv.cz/> (2011) jde v zásadě o stav, kdy osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost.

Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (vlastní prací, uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.

2 Transformace veřejné správy

Přelomovým dnem z pohledu transformace veřejné správy v novodobých dějinách Československa i České republiky je 17. 11. 1989.

Jak tvrdí Marek, Pánková a kol. (2003, s. 7), *„tímto datem byla prakticky zahájena transformace z totalitního na demokratický stát a vyvstala také potřeba přeměny veřejné správy fungující v podmínkách totalitního systému na veřejnou správu opřenu o zásady demokracie a právního státu.“*

Dle Marka, Pánkové a kol. (2003), prvním, důležitým krokem bylo zrušení národních výborů *„jako orgánů státní moci a správy v území“* a jejich nahrazení samosprávnými obcemi, které jsou základními samosprávnými celky prostřednictvím zákona České národní rady č. 367/1990 Sb., o obcích (obecní zřízení) a zákona České národní rady č. 418/1990 Sb., o hlavním městě Praze. Zároveň došlo na základě zákona České národní rady č.425/1990 Sb., o okresních úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících, ke zrušení 7 krajských a 75 okresních národních výborů a k jejich nahrazení jednak 73 okresními úřady jako územními správními úřady, jednak přenesením řady kompetencí na centrální úroveň. Tyto zákony nabyly účinnosti dnem voleb do obecních zastupitelstev v listopadu roku 1990.

„Vytvořený stav neměl být stavem dlouhodobým,“ tvrdí Marek, Pánková a kol.(2004, s. 9). Fungování okresních úřadů mělo být omezeno maximálně na dobu dvou let. Počítalo se s tím, že bude vytvořen systém vyšší samosprávy. O podobě existence vyšší samosprávy se vedly dlouhé diskuse. Zejména převládaly spory o tom, jakou podobu mají vyšší územně samosprávné celky mít. Zda budou vytvořeny podle historických zemí nebo krajů.

Marek, Pánková a kol. (2004, s. 9) dále uvádí, že *„přechodný systém nastolený v roce 1990 se ukázal jako dlouhodobější. Ve vztahu k okresním úřadům hrála roli zejména nezbytnost zavést do veřejné správy alespoň minimální prvky stability, kdy samosprávy neměly dostatečné zkušenosti s jejím výkonem.“*

Dlouhodobé přetrvávání systému, původně určeného jako přechodného, přineslo ovšem určité problémy. Jak Marek, Pánková a kol. (2004, s. 10) uvádějí, *„samospráva byla prakticky omezena jen obecní úroveň. V rovině státní správy chyběla výrazně*

meziregionální úroveň. Tento stav se ústřední správní úřady pokoušely řešit navrhováním specializovaných orgánů státní správy, které pak byly na základě vládních návrhů zákonem schvalovány. Kromě toho si tyto ústřední úřady samy zřizovaly detašovaná pracoviště v území. Tímto způsobem se zvyšovala roztržitost koordinace výkonu státní správy v území, aniž by došlo k jakýmkoliv úsporám plynoucím ze zrušení krajských národních výborů.

Zmíněný stav se stával méně únosným jak z pohledu decentralizačních tendencí charakteristický pro současnou evropskou správu, tak z pohledu efektivnosti výkonu státní správy. Východisko se našlo v obnovení krajského zřízení, které se stalo současně počátkem druhého období reformy územní veřejné správy.“

2.1 První fáze reformy veřejné správy

„Veřejná správa je důležitou oblastí ovlivňující veřejný život a spokojenost občanů, a proto si zaslouží náležitou pozornost jak v teoretické rovině se zaměřením zvláště na právní aspekty, tak při zpracování koncepčních záměrů a na základě přijetí právních předpisů – při uskutečňování postupných reformních kroků i v konečné fázi při samotném výkonu veřejné správy. Cílem reformy veřejné správy bylo zvýšení kvality výkonu veřejné správy, její modernizace a informatizace, zvýšení profesionalizace úředníků a v neposlední řadě přiblížení státní správy k občanům uskutečňováním její decentralizace a dekoncentrace,“ uvádí Postránecký in Grospič, Vostrá (2004, s. 14).

Reforma veřejné správy, jak ji charakterizuje Průša (2003), probíhala současně ve čtyřech úrovních:

1. reforma územní veřejné správy,
2. reforma ústřední státní správy,
3. reforma kvality a obsahu veřejné správy,
4. reforma postavení zaměstnanců veřejné správy.

Jak dále Průša (2003) uvádí, v rámci reformy veřejné správy je důraz kladen především na uplatňování těchto principů:

- v rámci reformy územní veřejné správy dochází k uplatňování tzv. spojeného modelu, kdy jsou úřady samosprávy pověřeny výkonem státní správy,
- k uplatnění principu decentralizace, kdy dochází k přenosu kompetencí z orgánů státní správy na orgány samosprávy,
- k uplatnění principu dekoncentrace, kdy dochází k přenosu kompetencí ve výkonu státní správy z úrovně ústřední na úroveň krajského nebo obecního stupně státní správy.

2.1.1 Nové krajské zřízení

Dle Průši (2003), na politickém poli probíhaly ostré střety o konečné podobě těchto změn, teprve ústavním zákonem č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územně správních celků a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava ČR, dochází k vytvoření vyšších územně samosprávních celků.

Matula in Grospič, Vostrá (2004, s. 45) uvádí, „ ... *zmíněný ústavní zákon upravil ovšem pouze územní vymezení krajů, nikoliv jejich konkrétní kompetence a způsob organizace.* “

Jak dále uvádí, aby mohly být všechny tyto otázky vyřešeny, byla nastavena dlouhá legisvakance, doba mezi platností a účinností zákona. To znamená, že tento ústavní zákon měl nabýt účinnosti až k 1. lednu 2000.

Doba k přípravě právních předpisů spojených se zřízením vyšších územně samosprávních celků byla však ještě delší, než se původně předpokládalo, uvádí Matula in Grospič, Vostrá (2004). Hlavním cílem v první fázi realizace reformy územní veřejné správy bylo vytvoření podmínek pro fungování a činnost územních samosprávních celků. Jednalo se zejména o oblast logistickou, finanční a v neposlední řadě také právní.

Zcela zásadní zákony důležité pro fungování krajů byly přijaty v roce 2000.

Jednalo se zejména o níže uvedené zákony (Marek, Pánková kol., 2003):

- zákon č. 128 / 2000 Sb., o obcích (obecní zřízení),
- zákon č. 129 / 2000 Sb., o krajích (krajské zřízení),
- zákon č. 130 / 2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů,

- zákon č. 147 / 2000 Sb., o okresních úřadech,
- zákon č. 132 / 2000 Sb., o změně a zrušení některých zákonů, souvisejících se zákonem o krajích, zákonem o obcích, zákonem o okresních úřadech a zákonem o hlavním městě Praze.

Na základě přijetí těchto zákonů se uskutečnily volby do zastupitelstev krajů. Volby se konaly v listopadu r. 2000 a k nabytí účinnosti příslušných zákonů dochází až 1. ledna 2001, uvádí Matula in Grospič, Vostrá, (2004).

Jak dále uvádí, ústavním zákonem č. 347/1997 Sb., bylo zřízeno 14 územně samosprávných celků včetně hlavního města Prahy. Tímto krokem byl vytvořen další stupeň samosprávy a učiněn významný posun k zahájení decentralizace a dekoncentrace státní správy.

Na základě tohoto zákona byly přeneseny kompetence z ministerstev, školských a okresních úřadů na kraje v přenesené i samostatné působnosti.

2.2 Druhá fáze reformy veřejné správy

V rámci II. fáze reformy územní veřejné správy ke dni 31. 12. 2002 došlo k ukončení činnosti okresních úřadů a většina jejich působností a aktivit byla k 1. 1. 2003 přenesena převážně na 205 obcí s rozšířenou působností, z menší části na kraje a výjimečně také na jiné orgány státní správy.

Tímto krokem dochází jak k přiblížení výkonu veřejné správy k občanovi tak i k upravení územně správních obvodů, které byly již z geografického hlediska nevyhovující, kdy se velmi obtížně realizoval princip decentralizace a dekoncentrace.

2.2.1 Princip decentralizace a dekoncentrace

Na první fázi reformy, která spočívala ve zřízení vyšších územních samostatných celků s přenesenou působností ve věcech státní správy, navazuje druhá fáze reformy územní veřejné správy, a jak dále uvádí Marek a kol.(2003), stěžejním úkolem druhé fáze reformy bylo posílit princip decentralizace a dekoncentrace.

Dle Tomeše a kol.(2009, s. 31) princip decentralizace je „*.....takový princip organizace, kdy spolu s výkonem činností je na nižší složky správy delegována i odpovídající pravomoc a odpovědnost. Nižší organizační složky jsou v tomto případě*

nezávislé a na ústředních orgánech a jsou pouze ve stanoveném rozsahu kontrolovány centrem. Decentralizace se projevuje především v existenci územní samosprávy. Může se projevovat ve vztahu k území i jednotlivým činnostem, které jsou náplní veřejné správy.“

K principu dekoncentrace Tomeš a kol. (2009, s. 31) uvádí, „princip dekoncentrace stanoví, do jaké míry jsou jednotlivé úkoly veřejné správy vykonávány jednou institucí, vypovídá o prostorové organizaci veřejné správy po linii horizontální i vertikální. V horizontální rovině vypovídá dekoncentrace o tom, jsou-li agendy (a tedy i pravomoci) svěřeny jednomu nebo více orgánům, mezi nimiž není vztah podřízenosti (při slučování či dělení ministerstev apod.). Základem vertikální dekoncentrace je vždy delegovaná působnost, ale zachována jejich podřízenost. Delegováním v oblasti veřejné správy rozumíme pověření osob veřejného práva odlišných od státu plněním úkolů státní správy nebo pověření osob, které nejsou osobami veřejného práva, plněním úkolů veřejné správy. Delegation se provádí zákonem nebo na základě zákona.“

V letech 2002–2003 došlo tedy k přesunutí kompetencí, které dosud vykonávaly orgány státní správy, na obce a kraje, buď v samostatné, nebo přenesené působnosti. V průběhu druhé fáze reformy územní veřejné správy se také sledují cíle integrace správního systému. Významným faktorem, který zmiňuje Marek a kol.(2003), a který také v určité míře ovlivnil druhou fázi reformy územní veřejné zprávy, bylo územně správní uspořádání z roku 1960, které bylo naprosto nevyhovující. V tomto roce, kdy byla územně správní reforma uskutečněna, nebyly zohledněny malé regiony a byly zcela narušeny geograficky a v podstatě i historicky vžitě správní obvody.

2.2.2 Obce s rozšířenou působností

Při přípravě i realizaci širší koncepce druhé fáze reformy územní veřejné správy, dle Marka a kol. (2004), muselo být nejprve vyjasněno, na které orgány veřejné správy přejde většina kompetencí okresních úřadů. Kompetence okresních úřadů nebylo možné přenést ani na všech 381 pověřených obecních úřadů. Tato nemožnost vyplývala ze skutečnosti, že některé pověřené obecní úřady sídlí v relativně malých centrech a mají velmi malé územní obvody, případně jen s pěti tisíci obyvateli. Na těchto úřadech nelze dlouhodobě vytvořit podmínky pro kvalitní výkon státní

správy dosud vykonávané okresními úřady, jejichž obvod působností tvořilo území nejčastěji se 100 000 – 150 000 obyvatel.

S ohledem na předcházející výzkumy sídelní struktury České republiky, na přirozené geografické mikroregiony i na možnosti kvalitního zajištění veřejné správy bylo zřejmé, že vhodný počet jednotek pro základní výkon státní správy v rozsahu většiny kompetencí okresních úřadů lze stanovit řádově na 200.

Při neschůdnosti při vytvoření okresní samosprávy v menších okresech i nemožnosti svěřit výkon kompetencí okresních úřadů všem pověřeným obecním úřadům spočívalo zvolené řešení na výběru uvedených řádově 200 obcí, které by vykonávaly státní správu i v širším územním obvodu. Vybrané obce byly nazvány obcemi s rozšířenou působností, uvádějí Marek, Pánková a kol. (2004).

Dle Průši (2003) byla jedním ze základních kritérií výběru obcí s rozšířenou působností minimální velikost jejího správního obvodu 15 000 obyvatel spolu s dostupností dané obce z jednotlivých spádových obcí. Dalšími kritérii byla hustota osídlení, dojížděka za prací, službami a do škol, přičemž pozornost byla věnována i otázkám místních zvyklostí a regionálních tradic.

Výsledkem uvedeného procesu byl vládní návrh zákona o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovením obcí s rozšířenou působností, který byl v roce 2002 přijat a publikován jako zákon č. 314/2002 Sb., uvádí Marek a kol. (2004).

Od 1. ledna 2003 bylo tímto krokem dosaženo, dle Postráneckého in Grospič, Vostrá, (2004, s. 15) „... *lepší dostupnosti veřejné správy pro občany, neboť sídla obcí s rozšířenou působností tvoří přirozená centra správních obvodů. Přenosem prvoinstančního rozhodování v jednotlivých oblastech státní správy na co nejnižší možnou úroveň veřejné správy se převážně většině občanů zjednodušil kontakt s úřady oproti minulosti.*”

Jak dále uvádějí, obce s rozšířenou působností vykonávají dva druhy působností – samosprávnou činnost pro svou obec a výkon státní správy v přenesené působnosti ve stanoveném správním obvodu. Krajské úřady se v rámci II. etapy reformy staly ve většině správních řízení odvolacím orgánem pro prvoinstanční rozhodování obecních úřadů.

„Vzhledem k realizaci tak zásadní změny ve výkonu veřejné správy lze však přesto průběh realizace II. fáze reformy územní veřejné správy v České republice hodnotit jako úspěšný“, konstatuje Postránecký in Grospič, Vostrá (2004, s. 16).

3 Realizace reformy veřejné správy v oblasti dávek sociální péče

V souvislosti s II. etapou reformy veřejné správy dochází v systému dávek sociální péče k podstatným změnám, a to s ohledem na ukončení činnosti okresních úřadů k 31. 12. 2002. V souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů se mění především orgány sociálního zabezpečení, které o jednotlivých sociálních dávkách rozhodují.

Zákon č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, provedl změny v zákonech, které upravují poskytování sociálních dávek. Jde o zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Oblasti dávek sociální péče se rovněž týká zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 463/1991., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, k jejichž novelizaci však v souvislosti s reformou veřejné správy nedochází. K velmi podstatným změnám dochází až v roce 2007, přijetím zákona č. 110/2006, Sb., o životním a existenčním minimu a zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

Podle § 1 odst. 1 zákona o působnosti, pro oblast sociální péče jsou kompetentní tyto orgány sociálního zabezpečení (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2002).:

- a) Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- b) krajský úřad,
- c) obecní úřad obce s rozšířenou působností,
- d) pověřený obecní úřad,
- e) obecní úřad.

3.1 Sociální ochrana nezaměstnaných v období sociálně - ekonomických změn

System sociální ochrany definuje Kotýnková (2007, s. 5) jako „*soubor sociálních práv garantovaných státem na ochranu domácností a jedinců proti předem definovaným rizikům příjmové nedostatečnosti a chudoby*“.

V průběhu 90. let systém sociální ochrany prošel významnými změnami. V řadě evropských zemí se začaly systémy sociální ochrany proměňovat. Nejinak tomu bylo i v České republice, kdy v rámci ekonomické transformace se očekával velký nárůst nezaměstnanosti a bylo třeba vytvořit **systém sociální sítě** jako ochranu obyvatelstva před chudobou v důsledku ztráty zaměstnání, nízkého příjmu a přítomností nezaopatřeného dítěte v rodině.

Na počátku 90. let převažovala tzv. „pasivní solidarita“, která zaručovala udržení příjmů určitých společenských skupin obyvatelstva přerozdělováním příjmů od pracovně činného obyvatelstva k těm vrstvám obyvatelstva, které příjmy nemají a nejsou v mnoha případech motivovány zaměstnání si hledat či udržet.

Jak uvádí Kotýnková (2007) v polovině 90. let se situace začíná měnit, dochází ke změně náhledu na funkce systému sociální ochrany. Především je jí vytýkána přílišná ochranná zabezpečovací funkce a začíná se zdůrazňovat především motivační a donucovací funkce. Pro některé vrstvy obyvatelstva se totiž staly sociální dávky lehce dosažitelné a život bez placené práce se pro ně stal běžným životním stylem.

Začíná se klást důraz na „aktivní solidaritu“, která přerozdělování příjmů doplňuje a nahrazuje příležitostmi k získání příjmů. Zvýšená motivační funkce systému sociální ochrany je založena na ztíženém přístupu k sociálním dávkám a v zavedení takových opatření, která by stimulovala nezaměstnané k hledání si zaměstnání.

Postupně tak dochází k celkové změně konceptu sociální ochrany. Od 1. 1. 2007 dochází k velmi významným změnám a to přijetím nových sociálních zákonů. Jedná se o zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. „*V těchto právních normách je již velmi patrný posun od ochranné a podpůrné funkce sociální ochrany k sociální ochraně založené na motivačním až donucovacím principu*“, tvrdí Kotýnková (2007, s. 6).

3.2 Vytvoření záchranné sociální sítě

V rámci záchranné sociální sítě byla v devadesátých letech přijata nová opatření, dle Průši (2003, s. 17), v oblastech:

- zaměstnanosti (vytvoření úřadů práce, koncipování podpory v nezaměstnanosti),
- mzdového vývoje (koncipování minimální mzdy a pravidel usměrňování mezd),
- zabezpečení sociálně potřebných občanů a rodin s dětmi (stanovení životního minima),
- důchodové zabezpečení (stanovení pravidel valorizace důchodů),
- zabezpečení bydlení,
- sociálních služeb (zákon o sociální potřebnosti).

Počátkem 90. let vešly v platnost zákony, které upravovaly sociální dávky v případě ztráty zaměstnání a dávky sociální péče z důvodu sociální potřebnosti. Právní ukotvení těchto dávek bylo zajištěno v zákonech, které nabyly účinnosti v roce 1991, uvádí Kotýnková (2007). Mezi tyto zákony patřily:

- *zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti*, kterým byla stanovena pravidla pro výplatu dávek v nezaměstnanosti,
- *zákon č. 463/1991 Sb., o životním a existenčním minimu*, kterým byla stanovena minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy, osobních potřeb a nákladů na bydlení, tato hranice sloužila jako kritérium pro určení sociálně potřebných domácností,
- *zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti*, kterým byla stanovena pravidla pro výplatu dávek sociální péče z důvodu sociální potřebnosti.

Dle Kotýnkové (2007, s. 22) *„úkolem záchranné sociální sítě, která byla vyvinuta v první polovině 90. let, bylo zabezpečit řešení sociálních situací, při kterých dochází k nebezpečí propadu domácností do chudoby tak, aby se toto nebezpečí nenaplnilo.“*

Jedná se zejména o tyto sociální situace:

- ztráta zaměstnání,

- nízký příjem – zde se jedná o nízký příjem z výdělečné činnosti nebo z důchodového a nemocenského pojištění,
- přítomnost nezaopatřeného dítěte v rodině, včetně převzetí dítěte do pěstounské péče a následná péče o ně.

Od roku 1995 dávky na ochranu obyvatelstva před chudobou byly vypláceny ze tří pilířů sociálního zabezpečení:

- systém sociálního pojištění,
- systém sociální pomoci,
- systém státní sociální podpory.

Ze **systému sociálního pojištění** byly vypláceny dávky v nezaměstnanosti, ze **systému sociální pomoci** byly vypláceny dávky sociální péče na základě zákona o sociální potřebnosti a nově od 1. října 1995, kdy vešel v účinnost *zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře*, byly ze **systému státní sociální podpory** vypláceny také dávky nízkopříjmovým rodinám. Systém sociálních dávek vytvořený na sociální ochranu občanů se navzájem prolíná do všech tří pilířů sociálního zabezpečení.

„Jednou ze základních principiálních změn celkového charakteru sociální politiky,“ jak uvádí Průša in Tomeš a kol. (2009, s. 275), *„k nimž došlo po roce 1989, byla skutečnost, že byl opuštěn paternalistický přístup k řešení jednotlivých sociálních situací, kdy člověk byl pouze pasivním objektem poskytované pomoci.“*

4 Dávky vyplácené ze systému sociálního pojištění - první pilíř sociálního systému

„Vývoj trhu práce výrazně ovlivňuje sociální postavení obyvatel, proto je vždy v centru pozornosti tvůrců i realizátorů systému sociální ochrany obyvatelstva. Počátkem 90. let se započal – spolu s přeměnou neefektivně fungující centrálně řízené ekonomiky na efektivní ekonomiku tržní – postupně vytvářet otevřený trh práce. V české společnosti s tím byla spojena obava, že široké skupiny obyvatelstva budou čelit ztrátě zaměstnání s následným propadem do chudoby a proto také začala být již v letech 1990-1991 vytvářena záchranná sociální síť. Vývoj trhu práce v průběhu 90. let očekávané obavy potvrdil, postupně došlo ke změnám ve struktuře pracovní síly. Z původně sourodé pracovní síly, kterou v roce 1990 tvořili téměř výlučně zaměstnaní, byla část zaměstnaných vytlačena do nezaměstnanosti, včetně nezaměstnanosti dlouhodobé“, uvádí Kotýnková (2007, s. 40).

Spěvák a kol.(2002, s. 248) tuto změnu charakterizuje jako „...změnu poměrů, kdy z dlouhodobě trvajících nedostatku pracovních sil se téměř okamžitě objevuje jev, který byl do té doby neregistrovaný, skrytě existující, avšak do slovníku centrálně plánované ekonomiky nepatřící a tímto jevem byla nezaměstnanost“.

Od roku 1991 byla zavedena do systému sociální ochrany obyvatelstva politika zaměstnanosti jako specifická ochrana osob, které ztratily zaměstnání, nebo nenašli vhodné uplatnění na trhu práce.

Výkon správy v oblasti politiky zaměstnanosti vykonává Ministerstvo práce a sociálních věcí a nově vznikající instituce, úřady práce na základě zákona č. 1/1991., Sb., o zaměstnanosti.

Úřad práce České republiky je správním úřadem, který plní úkoly v oblasti zaměstnanosti, oblasti ochrany zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a v oblasti státní sociální podpory. V rámci úřadu práce ČR působí generální ředitelství se sídlem v Praze a krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu. Součástí krajských poboček jsou kontaktní pracoviště. Obvody působení krajských poboček jsou shodné s územím krajů, správním obvodem Úřadu práce - krajské pobočky pro hlavní město Prahu je území hlavního města Prahy.

Úřad práce České republiky

Dle internetového portálu Ministerstva práce a sociální věcí <http://portal.mpsv.cz/> (2012) poskytuje občanům Úřad práce České republiky následující služby:

Všem občanům

poskytuje informační služby v oblasti pracovních příležitostí, zejména informace o:

- volných pracovních místech v České republice a zemích EU,
- situaci na trhu práce v České republice a zemích EU,
- podmínkách zaměstnávání v zahraničí,
- možnostech dalšího vzdělávání.

poskytuje poradenské služby pro

- volbu povolání,
- volbu rekvalifikace,
- zprostředkování vhodného zaměstnání.

Osobám se zdravotním postižením

- zabezpečuje pracovní rehabilitaci zaměřenou na získání a udržení vhodného zaměstnání,
- může poskytnout příspěvek na vytvoření a provoz chráněného pracovního místa, pokud se tyto osoby rozhodnou vykonávat samostatnou výdělečnou činnost,
- poskytuje poradenské služby pro volbu přípravy k práci osob se zdravotním postižením.

Uchazečům o zaměstnání

- poskytuje služby spojené se zprostředkováním vhodného zaměstnání,
- vyplácí podporu v nezaměstnanosti a podporu při rekvalifikaci,
- může zabezpečit rekvalifikaci, vyžaduje-li to jejich uplatnění na trhu práce,
- může poskytnout příspěvek na zřízení společensky účelného pracovního místa za účelem výkonu samostatné výdělečné činnosti.

Zájemcům o zaměstnání

- poskytuje služby spojené se zprostředkováním vhodného zaměstnání,
- může zabezpečit rekvalifikaci, vyžaduje-li to jejich uplatnění na trhu práce.

Zaměstnavatelům

- poskytuje poradenské a informační služby v oblasti pracovních příležitostí,
- vyhledává na volná pracovní místa uchazeče o zaměstnání a zájemce o zaměstnání,
- poskytuje informace a poradenství v otázkách spojených se zaměstnáváním osob se zdravotním postižením,
- poskytuje příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením a spolupracuje při vytváření a přizpůsobování pracovních míst a pracovních podmínek pro osoby se zdravotním postižením,
- může poskytnout v rámci aktivní politiky zaměstnanosti:
 - příspěvek na vytvoření pracovních příležitostí v rámci veřejně prospěšných prací,
 - příspěvek na společensky účelná pracovní místa,
 - překlenovací příspěvek,
 - příspěvek na zapracování,
 - příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program,
 - příspěvek na vytvoření chráněného pracovního místa a na provoz chráněného pracovního místa,
 - příspěvek na vytvoření chráněné pracovní dílny a na provoz chráněné pracovní dílny,
 - úhradu nákladů rekvalifikace prováděné v zájmu dalšího pracovního uplatnění jejich zaměstnanců,
 - úhradu nákladů na přípravu k práci osob se zdravotním postižením v rámci jejich pracovní rehabilitace.

Cizincům

- uděluje povolení k zaměstnání v České republice.

Ostatní činnosti Úřadu práce České republiky

- zabezpečuje a podporuje projekty a opatření v oblasti trhu práce, včetně účasti na mezinárodních programech a projektech,
- vykonává kontrolní činnost na úseku zaměstnanosti,
- povoluje výkon umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte,
- sleduje plnění povinného podílu zaměstnávání osob se zdravotním postižením,
- zabezpečuje mzdové nároky zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele,
- přijímá a zajišťuje vyřízení stížností občanů,
- rozhoduje, zda jde o osobu zdravotně znevýhodněnou, popřípadě o tom, že fyzická osoba se nepovažuje za osobu zdravotně znevýhodněnou,
- uděluje a odnímá povolení ke zprostředkování zaměstnání a vede evidenci agentur práce.

Za posledních několik let dochází od 1. 1. 2012 k nejrozsáhlejším změnám v sociální oblasti. Jak uvádí internetový portál Ministerstva práce a sociálních věcí <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/2> (2012) od 1. ledna 2012 se sjednocuje proces výplaty nepojistných dávek sociální ochrany. Rozhodování a administrace těchto dávek je od tohoto data prováděno jediným orgánem, kterým je **Úřad práce ČR**. Sjednocením dávkových agend v rámci Sociální reformy I. má docházet ke zvýšení komfortu klientů z hlediska územní dostupnosti.

Od 1. 1. 2012 lze vyřídít veškeré služby – jak v oblasti zaměstnanosti, státní sociální podpory, pomoci v hmotné nouzi i dávek pro osoby se zdravotním postižením na 423 kontaktních pracovištích Úřadu práce ČR a 26 detašovaných, resp. výjezdních pracovištích Úřadu práce ČR.

Úřad práce ČR do 31. 12. 2011 působil ve 423 pracovištích, ale 94 z nich zajišťovalo pouze agendu zaměstnanosti, 147 pouze agendu státní sociální podpory a 148 obě agendy. Nepojistné sociální dávky (dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky pro osoby se zdravotním postižením, příspěvek na péči) byly dříve vypláceny ve 415 sídlech obecních úřadů. Dalším důvodem pro sjednocení místa výplaty všech nepojistných dávek je větší možnost kontroly a zabránění duplicity některých příspěvků.

4.1 Zákony o zaměstnanosti

Zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti vymezil oblast politiky zaměstnanosti na část aktivní a část pasivní. V rámci aktivních opatření byly poskytovány poradenské, informační a zprostředkovatelské služby ze strany úřadů práce. Rozvíjí se systém různých rekvalifikačních programů a je podporováno rozšiřování nabídky pracovních míst finančními příspěvky na:

- vytváření společensky účelných pracovních míst²,
- organizování veřejně prospěšných prací³.

V rámci pasivní části politiky zaměstnanosti začaly být vypláceny dávky v nezaměstnanosti a dávky poskytované při rekvalifikaci (po celou dobu rekvalifikace). V době platnosti tohoto zákona, který platil v období od 1. 1. 1991-30. 9. 2004, se tyto dávky nazývaly **hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání** nebo **hmotné zabezpečení při rekvalifikaci**, uvádí Kotýnková (2007).

Hmotné zabezpečení bylo uchazeči o zaměstnání vypláceno po dobu jednoho roku, prvních 6 měsíců ve výši 60 % průměrného měsíčního čistého výdělku a 50 % po dobu dalších 6 měsíců. Hmotné zabezpečení při rekvalifikaci bylo vypláceno po celou dobu rekvalifikace ve výši 70 % výdělku. Délka poskytování hmotného zabezpečení uchazečů, označována jako podpůrná doba, se v průběhu času měnila. Hmotné zabezpečení uchazečům o zaměstnání bylo poskytováno na základě splnění zákonem stanovených podmínek, tzn., že vykonával v předcházejících třech letech

² Společensky účelná pracovní místa jsou pracovní místa, která jsou vytvářena na základě dohody mezi úřadem práce a zaměstnavatelem a jsou finančně podporována z finančních prostředků určených na aktivní politiku zaměstnanosti.

³ Jsou to práce, které jsou organizované na základě dohody mezi úřadem práce a obcí nebo zaměstnavatelem.

v délce alespoň 12 měsíců zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost zakládající povinnost odvádět pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Do doby pojištění se dále započítává soustavná příprava na budoucí povolání, osobní péče o dítě ve věku do 4 let nebo osobní péče o dítě ve věku do 18 let, je-li dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči, osobní péče o převážně nebo úplně bezmocnou fyzickou osobu nebo částečně bezmocnou fyzickou osobu starší 80 let, pobírání plného invalidního důchodu apod.

Podporu v nezaměstnanosti vyplácely úřady práce podle místa trvalého pobytu uchazeče o zaměstnání, který splnil podmínky pro přiznání podpory.

Od 1. 10. 2004 vešel v platnost zákon č. 435/2004., *Sb., o zaměstnanosti*. V rámci tohoto zákona se dávky pro nezaměstnané nově nazývají **podpora v nezaměstnanosti nebo podpora při rekvalifikaci**.

Od 1. 1. 2012 novela č.367/2011 zákona č.435/2004 *Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů*, přináší mnoho podstatných změn v oblasti zaměstnanosti. Internetový portál Ministerstva práce a sociálních věcí <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/5> (2012) uvádí přehled nejpodstatnějších změn v této oblasti:

Nárok na podporu v nezaměstnanosti

Od ledna 2012 se mění podmínky pro vznik nároku na podporu v nezaměstnanosti. Změna spočívá v úpravě délky rozhodného období, ve kterém je nutné získat alespoň 12 měsíců doby důchodového pojištění, ze tří let na dva roky.

Nárok na podporu tedy má dle § 39 *odst. 1* uvedeného zákona občan s bydlištěm na území ČR, který **v posledních dvou letech** před zařazením do evidence uchazečů o zaměstnání **získal alespoň 12 měsíců důchodového pojištění**. Potřebnou dobu pojištění je možné získat i prostřednictvím tzv. **náhradních dob**, což je třeba doba pobírání invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, péče o dítě do čtyř let, doba výkonu veřejné služby či dlouhodobé dobrovolnické služby, toto ustanovení upravuje § 41 *odst. 3* zákona.

Od 1. 1. 2012 se mění i podmínky pro vstup do evidence uchazečů o zaměstnání na Úřadu práce ČR a také podmínky pro jejich vyřazení z evidence na Úřadu práce:

Tyto podmínky upravuje ustanovení § 30 odst. 3 písm. b), v případě, že úřad práce zprostředkuje člověku **vhodné zaměstnání**, ale on jej **ukončí bez vážného důvodu sám nebo dohodou** se zaměstnavatelem, bude moci být **evidován na úřadu práce až po uplynutí 6 měsíců** ode dne vzniku tohoto zaměstnání. Stejně tak bude moci být evidován na úřadu práce **až po uplynutí 6 měsíců** ode dne vzniku tohoto zaměstnání **zaměstnanec**, jemuž úřad práce zprostředkuje vhodné zaměstnání, ale **zaměstnavatel** s ním **ukončí pracovní poměr z důvodu hrubého porušení pracovních povinností**.

Veřejná služba

Pro uchazeče o zaměstnání, kteří jsou vedeni v evidenci nepřetržitě déle než 2 měsíce, se od 1. 1. 2012 zavádí nabídka veřejné služby v rozsahu až 20 hodin týdně. Dle § 30 odst. 2 písm. d), jestliže uchazeč bez vážného důvodu odmítne nabídku, bude vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání. Při organizování veřejné služby se posiluje spolupráce mezi krajskými pobočkami ÚP ČR a obcemi. Veřejná služba neznamená jen úklid veřejných prostranství a komunikací, ale třeba i práci v nemocnicích a jiných veřejných budovách, ve školství, v oblasti životního prostředí a ochrany zvířat, v sociální, charitativní, sportovní oblasti apod.

Výše podpory

Od 1. 1. 2012 se nemění ani výše podpory v nezaměstnanosti, ani délka podpůrní doby pro její vyplácení. Pro úplnost zde uvádím ustanovení § 50 odst. 3, kdy výše podpory v nezaměstnanosti činí při výpočtu z průměrného měsíčního čistého výdělku z posledního ukončeného zaměstnání nebo z posledního vyměřovacího základu v rozhodném období přepočteného na jeden měsíc:

- první dva měsíce – **65 %**,
- další dva měsíce – **50 %**,
- po zbývajících podpůrní dobu – **45 %**.

Délka pobírání podpory v nezaměstnanosti dle § 43 odst. 1 činí:

- **do 50 let věku uchazeče o zaměstnání - 5 měsíců**,

- **od 50 do 55 let - 8 měsíců,**
- **více než 55 let - 11 měsíců.**

Ustanovení § 50 odst. 3 stanoví, že uchazeči, jenž ukončí zaměstnání bez vážného důvodu sám nebo dohodou se zaměstnavatelem se podpora v nezaměstnanosti snižuje na 45 procent průměrného měsíčního čistého výdělku nebo vyměřovacího základu po celou podpůrčí dobu.

Odstupné

Dle ustanovení § 44a), **podpora v nezaměstnanosti nebude poskytována tomu uchazeči** o zaměstnání, kterému **náleží zákonné odstupné, odbytné nebo odchodné** - podpůrčí doba pro poskytování podpory se v těchto případech nekrátí, pouze se posune její počátek o dobu, po kterou uchazeči o zaměstnání přísluší zákonné odstupné, odbytné nebo odchodné. Pokud má zaměstnavatel zákonnou povinnost vyplatit zaměstnanci odstupné, ale neučiní tak, vyplatí uchazeči o zaměstnání kompenzaci ve výši 65 procent odstupného Úřad práce a poté ji bude vymáhat po zaměstnavateli.

Rekvalifikace

Dle internetového portálu Ministerstva práce a sociálních věcí <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/5> (2012) si uchazeč o zaměstnání může od 1. 1. 2012 sám **vybrat rekvalifikační kurz i rekvalifikační zařízení**, které však musí mít akreditovaný vzdělávací program. Podle vlastního uvážení si tak uchazeč zvolí druh pracovní činnosti, v níž má zájem získat kvalifikaci za účelem získání zaměstnání. Podmínkou však je, že úřad práce musí posoudit uplatnitelnost takto získané kvalifikace na trhu práce a zároveň posoudit, zda rekvalifikace vyhovuje zdravotnímu stavu uchazeče. Stanoven je **maximální limit úhrady ceny** za rekvalifikaci, pokud se překročí, rozdíl ceny hradí sám uchazeč. Úřad práce zvolenou rekvalifikaci uhradí pouze v případě, když předem vydá zájemci o tuto rekvalifikaci potvrzení, že po doložení úspěšného absolvování kurzu rekvalifikační kurz uhradí.

Spolupráce s agenturami práce

Uchazeče o zaměstnání může krajská pobočka Úřadu práce zařadit, na základě individuálního akčního plánu a s jeho předchozím písemným souhlasem, do programu tzv. sdíleného zprostředkování zaměstnání, v němž Úřad práce spolupracuje se soukromými agenturami práce. Cílem je zvýšit efektivitu zprostředkování zaměstnání a umožnit efektivní využití různých forem zprostředkování uchazečům o zaměstnání, kteří sami aktivně práci hledají. Spolupráci Úřadu práce s pracovními agenturami upravuje § 119a odst. 3, kdy agentury práce mohou získat **příspěvek na každého uchazeče o zaměstnání, kterému bude agentura práce zprostředkovávat zaměstnání**, k tomuto mohou získat další příspěvek, když **umístí uchazeče do pracovního poměru na dobu neurčitou** a také, když si tento člověk **udrží zaměstnání minimálně 6 měsíců**.

Postih práce na černo

Zpřísnění podmínek postihu za výkon nelegální práce stanoví § 132 odst. 3, kdy se **maximální částka pokuty zvyšuje z 10 000 Kč na 100 000 Kč**.

Definice nelegální práce je nově upravena v § 139 a § 140 tak, aby bylo její **prokazování snazší a jednoznačné**. Zabrání se tím úniku finančních prostředků v oblasti pojistného a daní. Dále § 140 odst. 4 jasně definuje, jaké částky se za správní delikty stanoví. **Zvyšuje se maximální částka pokuty za umožnění výkonu nelegální práce z 5 milionů Kč na 10 milionů Kč**. Minimální výše pokuty činí 250 000 Kč.

Czech POINT - DONEZ

MPSV spolu s Úřadem práce ČR realizuje projekt **Docházka nezaměstnaných – DONEZ**, jehož cílem je ztížit podmínky nelegálního zaměstnávání firmám i nezaměstnaným evidovaným na Úřadu práce. Jak uvádí internetový portál Ministerstva práce a sociálních věcí <http://socialnireforma.mpsv.cz/> (2012) docházejí vytipování uchazeči o zaměstnání v určený čas v běžné pracovní době na kontaktní místo Czech POINT, kde obdrží nabídku volných pracovních pozic.

5 Dávky vyplácené ze systému sociální pomoci – druhý pilíř sociálního systému

„Sociální péče,“ jak uvádějí Břeská, Vránová (2002, s. 6), „představuje systém dávek a služeb určených občanům, kteří nejsou schopni zabezpečit své životní potřeby a péči o sebe v potřebném (nezbytném) rozsahu, a to buď z důvodu nedostačujícího příjmu, nebo vzhledem k nepříznivému zdravotnímu stavu, vysokému nebo nízkému věku, společenské nepřizpůsobenosti, zvláštní životní situaci (živelní pohromy) apod. Potřebují buď finanční, nebo jinou pomoc k překonání takového stavu. Dávkami se buď doplňuje příjem do nezbytné výše, nebo se poskytují na stanovený účel (například k úpravě bytu zdravotně postiženého). Služby pomáhají občanům překonat nebo aspoň zmírnit jejich nesoběstačnost (například pečovatelská služba).“

V případě, kdy jsou příjmy nedostačující a nestačí k pokrytí základních životních potřeb, je tato situace řešena sociálními dávkami dle zákona o sociální potřebnosti, a to v návaznosti na zákon o životním minimu. Životní minimum, představuje společensky uznanou hranici příjmu považovanou za nezbytnou k zajištění základních životních potřeb.

Podmínkou pro poskytnutí některých účelových dávek určeným například rodinám s dětmi, starým nebo zdravotně postiženým občanům nebo osobám společensky nepřizpůsobeným je **sociální potřebnost**, uvádějí Břeská, Vránová (2002).

U některých dávek není sociální potřebnost podmínkou, ale zpravidla je třeba přihlížet k majetkovým a sociálním poměrům všech společně posuzovaných osob, v tomto případě se jedná o **dávky fakultativní** (nenárokové).

Dle Tomeše in Mareš a kol. (2001) jsou fakultativní dávky poskytnuté na základě posouzení tím, kdo je oprávněn o těchto dávkách rozhodovat. V těchto případech zákon stanoví podmínky a účel za jakých lze fakultativní dávku poskytnout, nikoliv však povinnost. Zde se pohlíží na potřeby žadatele o dávku resp. míra nouze. V opačném případě se poskytují **dávky obligatorní** (nárokové), které jsou povinné.

Nárok na plnění vznikne dnem, kdy oprávněná osoba splní všechny podmínky stanovené zákonem.

Základní právní předpisy upravující sociální péči do konce roku 2006.

- zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „**zákon č. 100/1988 Sb.**“,
- zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „**zákon č. 482/1991 Sb.**“,
- zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „**zákon č. 463/1991 Sb.**“,
- vyhláška č.182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „**vyhláška č. 182/1991 Sb.**“,
- zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „**zákon č. 114/1988 Sb.**“,
- zákon č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád), ve znění pozdějších předpisů, dále jen „**zákon č. 71/1967 Sb.**“,
- zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „**zákon č. 582/1991 Sb.**“,
- vyhláška č. 149/1988 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „**vyhláška č. 149/1988 Sb.**“ (Břeská, Vránová, 2002).

5.1 Zákony o životním minimu

Životní minimum definuje *zákon č. 463/1991 Sb.* jako „*společensky uznanou minimální hranici příjmů občana, pod níž nastává stav hmotné nouze.*“⁴ Kotýnková

⁴Srov. s Čl. 30 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, (2/1993 Sb.), který říká, že *každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.*

(2007 s. 83) jej charakterizuje jako „...oficiální hranici chudoby, která začala plnit kritériální funkci při poskytování sociálních dávek.“

V praxi to znamená, že životní minimum se používá pro zjištění nároku na testované dávky a zároveň je také používáno jako vyměřovací základ pro výpočet některých dávek státní sociální podpory. Jak Břeská, Vránová (2006, s. 29) uvádějí „*tvorí je částky považované za potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a částky považované za potřebné k zajištění nezbytných nákladů na domácnost osob společně posuzovaných (např. manželé, rodiče a nezaopatřené děti). Životní minimum není dávkou k řešení nedostačujícího příjmu, dávka je ve vazbě na výši životního minima přiznávána podle zákona o sociální potřebnosti, a to při splnění stanovených podmínek (výše příjmu je jednou z nich), nelze tedy bez dalšího říci, že každý má nárok na životní minimum.*“

Hlavní funkcí životního minima v systému sociální pomoci je jeho využití jako kritéria při stanovení příjmů sociálně potřebného občana a jeho rodiny a následné poskytnutí sociálních dávek, které nedostatečný příjem doplňují.

Ve své studii k ochranným funkcím životního minima Vavrečková, Michalička, Severová (1999 s. 6-7), poukazují na to, že „*podle původní představy tvůrců ŽM měly částky životního minima vytvářet dočasnou ochranu před stavem hmotné nouze a zákon měl legislativně zaručit, že dávky sociální péče podmíněné sociální potřebností budou vynakládány účelně, racionálně a efektivně a budou přechodně pomáhat těm občanům a domácnostem, které pomoc státu nezbytně potřebují, a chránit jej do doby, než se jim podaří nepříznivou příjmovou situaci překlenout.*“

Na základě zákona č. 463/1991 Sb., se částka k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb stanovila podle věku osob, a u osob od 15 do 26 let záleží také na nezaopatřenosti. Tyto částky byly stanoveny v pěti úrovních. V roce 2006 platila tato úprava:

- 1 750 Kč u dítěte do 6 let,
- 1 950 Kč u dítěte od 6 do 10 let,
- 2 310 Kč u dítěte od 10 do 15 let,
- 2 530 Kč u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let,
- 2 400 Kč u ostatních osob.

Částka k zajištění nákladů na domácnost se stanovila podle počtu společně posuzovaných osob, a to ve čtyřech úrovních:

- 2 020 Kč u jednotlivce,
- 2 630 Kč, žijí-li v domácnosti dvě osoby,
- 3 260 Kč, žijí-li v domácnosti tři nebo čtyři osoby,
- 3 660 Kč, žije-li v domácnosti pět nebo více osob.

Životní minimum společně posuzovaných osob se stanoví „... jako úhrn částek na výživu a ostatní základní osobní potřeby všech posuzovaných osob a částky na domácnost podle počtu těchto osob v domácnosti. Částka na domácnost se počítá pro všechny společně posuzované osoby jen jedna, odpovídající jejich počtu...“, uvádějí Břeská, Vránová (2006, s. 29).

Na celém území republiky byla výše všech částek životního minima jednotná a ze zákona byla zajištěna pravidelná valorizace částek životního minima. Tato koncepce životního minima platila do konce roku 2006.

5.1.1. Revize životního minima a stanovení minima existenčního

Na základě podrobné analýzy příjmové a výdajové situace rodin s nízkými příjmy byla konstrukce životního minima, stejně jako výše jeho částek, podrobena rozsáhlé revizi.

Dle Kotýnkové (2007), k vytvoření nové konstrukce životního minima dochází z následujících důvodů:

- jednoúrovňové životní minimum plnilo ochrannou funkci v systému sociální ochrany, ale neplnilo motivační funkci nezaměstnaných k hledání zaměstnání,
- výdaje na společné potřeby domácnosti, zejména náklady na bydlení vzrostly, avšak částky životního minima dostatečně nezohledňovaly úspory ze společného hospodaření všech společně posuzovaných osob. Životní minimum bylo výhodnější pro domácnosti s více členy než pro domácnosti s malým počtem členů,

- vzhledem ke zvýšeným nákladům na bydlení byly osoby nuceny prostředky určené na základní osobní potřeby vynakládat na bydlení, tímto vlastně konstrukce životního minima přestala plnit svůj původní záměr,
- v jednotlivých regionech byly výrazné rozdíly v nákladech na bydlení.

Tato zjištění vyústila v návrh na vytvoření nové konstrukce životního minima a v návrh na stanovení existenčního minima, které bylo přijato *zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu*, účinném od 1. 1. 2007.

5.1.2 Nové životní a existenční minimum v roce 2007

Životní minimum je dle § 1 uvedeného zákona stanoveno „... jako minimální hranice peněžních příjmů (dále jen „příjem“) fyzických osob (dále jen „osoba“) k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a existenční minimum jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežít.“

Částky životního minima upravuje § 3 zákona, kdy pro jednotlivce je to **3126 Kč** na jeden měsíc. Při posuzování společné domácnosti se pak berou do úvahy následující částky: Pro první dospělou osobu ve společné domácnosti je to **2880 Kč** na jeden měsíc, pro druhou a všechny další osoby je to částka 2600 Kč. Dle internetového serveru <http://zivotni-minimum.eu/> (2012) je životní minimum pro nezaopatřené děti stanoveno na **1600 Kč** (do šesti roků), **1960 Kč** (6–15 roků) a **2250 Kč** (15–26 roků).

Nově se také posuzují společně posuzované osoby, § 4 stanoví okruhy společně posuzovaných osob, kde se tento okruh oproti původnímu zákonu podstatně rozšířil.

Dále § 5 *odst. 1* jmenuje okruh osob, u kterých nelze použít existenční minimum, jedná se o nezaopatřené děti, poživatele starobního důchodu, osoby invalidní ve III. stupni a osoby starší 68 let.

Posuzování příjmů upravují § 6 a § 7, kde „pro posouzení toho, zda příjem osoby dosahuje částky životního minima nebo existenčního minima, se porovnává úhrn jejích započítatelných příjmů s částkou životního minima nebo existenčního minima. Pokud jsou však osoby posuzovány podle tohoto zákona společně, je porovnáván úhrn započítatelných příjmů všech společně posuzovaných osob s úhrnem částek životního minima posuzovaných osob. Nestanoví-li zvláštní právní předpisy jinak, zjišťují se

příjmy posuzovaných osob vyplacené v kalendářním měsíci, který předchází kalendářnímu měsíci, v němž se posuzuje, zda příjmy osob dosahují částek životního minima nebo existenčního minima.“

Způsob zápočtů příjmů z podnikání nebo jiné samostatně výdělečné je upraven v § 8 uvedeného zákona.

Částky životního minima se v období let 2007–2011 nevalorizovaly, zůstaly na stejné úrovni až do konce roku 2011.

Od 1. 1. 2012 dochází k velkým změnám v sociální oblasti, a společně s těmito změnami dochází i k valorizaci životního a existenčního minima. Změna, která platí od ledna 2012, tedy přichází až po pěti letech.

5.1.3. Nové životní a existenční minimum v roce 2012

Od 1. 1. 2012 částky životního a existenčního minima jsou stanoveny *nařízením vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního a existenčního minima.*

Částky jsou stanoveny dle § 1a § 2 takto:

- Životní minimum pro jednotlivce od 1. 1. 2012= **3 410 Kč**,
- Životní minimum pro první osobu v domácnosti od 1. 1. 2012 = **3 140 Kč**,
- Životní minimum pro druhou (a další) osobu ve společné domácnosti od 1. 1. 2012 = **2 830 Kč**,
- Životní minimum pro dítě do 6 let od 1. 1. 2012= **1 740 Kč**,
- Životní minimum pro dítě od 6 do 15 let od 1. 1. 2012= **2 140 Kč**,
- Životní minimum pro dítě nad 15 let od 1. 1. 201 = **2 450 Kč**.

Současně s tím, jak se mění výše životního minima, dochází i k navýšení částky, která připadá na **existenční minimum**.

Existenční minimum v posledních pěti letech činilo **2 020 Kč**. Od 1. 1. 2012 se dle § 3 uvedeného nařízení tato částka mění na **2 200 Kč**.

Jak se projeví nové životní minimum v roce 2012?

Pro srovnání, uvádím 2 příklady, jak se projevilo navýšení částek životního minima v rodinách s nezaopatřenými dětmi od 1. 1. 2012.

Příklad č. 1:

Rodina, kterou tvoří otec a matka a dvě děti (2 roky, 5 roků) :

- V letech 2007-2011 měla tato rodina životní minimum ve výši **8 680 Kč** (2 880 Kč + 2 600 Kč + 1 600 Kč + 1 600 Kč)
- V roce 2012 bude mít taková rodina životní minimum ve výši **9 450 Kč** (3 140 Kč + 2 830 Kč + 1 740 Kč + 1 740 Kč), **tedy o 770 Kč více.**

Příklad č. 2:

Rodina, kterou tvoří otec a matka a tři děti (5 roků, 12 roků a 17 roků):

- V letech 2007-2011 měla tato rodina životní minimum ve výši **11 290 Kč** (2 880 Kč + 2 600 Kč + 1 600 Kč + 1 960 Kč + 2 250 Kč)
- V roce 2012 bude tato rodina mít nárok na životní minimum ve výši **12 300 Kč** (3 140 Kč + 2 830 Kč + 1 740 Kč + 2 140 Kč + 2 450 Kč), **tedy o 1 010 Kč více.**

5.2 Zákony o sociální potřebnosti

Tato právní úprava zákona č. 482/1991 Sb., *o sociální potřebnosti*, která řešila pomoc osobám s nedostatečnými příjmy, vychází zejména z ustanovení Čl. 30 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že „*občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.*“ Čl. 30 odst. 2 Listiny práv a svobod říká „*každý, kdo je hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek*“, s odkazem na zákon č. 482/1991 Sb.

Břeská, Vránová (2002) uvádějí, že ve spojení se *zákonem č. 463/1991 Sb.*, vytváří předpoklady pro řešení této situace poskytováním dávek určených sociálně potřebným občanům. Tyto sociální dávky lze rozdělit do tří základních skupin.

Na první z těchto dávek měly nárok dle § 1 odst. 1 *zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti* všechny osoby splňující podmínku nedostatečného příjmu a zároveň další podmínky **sociální potřebnosti**, to znamená, že si nemohou **zvýšit příjem vlastním přičiněním**. Druhou dávku definuje § 5 uvedeného zákona, tím je **příspěvek na výživu**, který byl určen **sociálně potřebnému dítěti**, kterému rodič

neplatí soudem stanovené výživné. Třetí dávka byla určena osobám s nedostačujícími příjmy a zároveň neplní podmínky sociální potřeby, tyto dávky jsou **fakultativní**.

5.2.1 Dávky k řešení sociální potřeby

Dle Břeské, Vránové (2006, s. 31) se za sociálně potřebného považuje občan „jehož příjmy spolu s příjmy osob, jejichž příjmy se posuzují společně podle zákona o životním minimu, nedosahují úhrnu odpovídajících částek **životního minima** (u osob s dietním stravováním nebo držitelů **průkazu ZTP/P, tj. mimořádných výhod III. stupně**, zvýšených o 600 Kč měsíčně). Podmínkou uznání za sociálně potřebného je, že si občan nemůže vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů příjem zvýšit **vlastním přičiněním**.“

Za sociálně potřebného lze uznat i občana dle § 3 odst. 1 zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, ve znění pozdějších předpisů, kdy „občan, jehož příjem je vyšší než částky životního minima, se považuje se zřetelem na jeho celkové sociální a majetkové poměry za sociálně potřebného, jsou-li nezbytné náklady na zajištění jeho výživy a ostatních základních osobních potřeb a nezbytné náklady na domácnost stanoveném zvláštním zákonem⁵ odůvodněně vyšší a občan nemůže tyto náklady uhradit vlastním přičiněním.“

5.2.2 Obecná dávka dle § 4 zákona č. 482/1991 Sb.

Jak uvádí Břeská, Vránová (2006), tato sociální dávka k řešení sociální potřeby byla určena osobám, které mají nedostačující **příjem**. Aby bylo možné dávku poskytnout, zjišťují se příjmy posuzovaných osob, skutečně odůvodněné náklady na zajištění základních životních potřeb a porovnání s částkami **životního minima**. Zároveň se zkoumá také možnost zvýšení příjmu vlastním přičiněním. Podmínku **sociální potřeby** musí splňovat jak žadatel, tak i **osoby společně posuzované**.

Možností zvýšit si příjem vlastním přičiněním rozumíme zejména zvýšení **příjmu vlastní prací, uplatněním zákonných nároků** (nárok na dávky nemocenského nebo důchodového pojištění, na dávky státní sociální podpory, nárok na výživné atd.) a také **prodejem nebo jiným využitím majetku, který osoba vlastní**.

⁵ § 3 odst.3 zákona č. 463/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Dle Břeské, Vránové (2006, s. 39) „zvýšení příjmu vlastní prací je základním požadavkem na osobu s nedostačujícími příjmy. U některých skupin občanů se nezkoumá možnost zvýšit si příjem vlastní prací a podmínka se považuje bez zkoumání za splněnou, to však neznamená, že by se nezkoumala možnost zvýšit si příjem vlastním přičiněním, např. uplatněním zákonných nároků, využitím majetku apod. Mají-li tyto osoby příjem z výdělečné činnosti, započte se.“

Dle § 1 odst. 5 zákona o sociální potřebnosti se možnost zvýšit si příjem vlastní prací nezkoumala u těchto osob:

- a) *poživatele starobního důchodu nebo plného invalidního důchodu,*
- b) *občana staršího 65 let,*
- c) *rodiče (osvojitele, občana, který dítě převzal do péče nahrazující péči rodičů, pěstouna) celodenně osobně řádně pečujícího alespoň o jedno dítě do čtyř let věku nebo o dítě strašší, které nemůže být umístěno v předškolním zařízení, nebo o tři a více dětí, z nichž alespoň jedno je do deseti let věku a ostatní do patnácti let věku, nebo o dítě, které je podle předpisů o důchodovém pojištění dlouhodobě těžce zdravotně postižené a vyžaduje mimořádnou péči,*
- d) *občana osobně, celodenně a řádně pečujícího o blízkou nebo jinou osobu, která je převážně nebo úplně bezmocná, nebo starší 80 let a je částečně bezmocná,*
- e) *nezaopatřeného dítěte, nezaopatřenost dítěte se posuzuje podle předpisů o důchodovém pojištění.⁶*

Tato sociální dávka se poskytovala na základě posouzení sociální situace občana a společně posuzovaných osob buď jednorázově nebo formou měsíčně se opakující peněžité nebo věcné dávky.

5.2.3 Příspěvek na výživu dítěte dle § 5 zákona č. 482/1991 Sb.

Příspěvek na výživu dítěte byla dávka sociální péče, určená sociálně potřebnému dítěti za předpokladu, že povinná osoba, která nežije s dítětem v domácnosti, neplní vůči tomuto dítěti vyživovací povinnost, stanovenou této osobě rozhodnutím soudu, a tak nejsou zabezpečeny základní životní potřeby dítěte. Příspěvek na výživu dítěte má přednost před přiznáním dávky sociální péče, vázané na sociální potřebnost.

⁶ § 20 až 23 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Příspěvek na výživu dítěte se poskytoval opakovaně měsíčně, a to po dobu, kdy byly plněny podmínky nároku. Byl poskytován formou věcné dávky, pokud rodiče, nebo jiné osoby, jimž bylo dítě svěřeno do péče na základě rozhodnutí příslušného orgánu, nevyžívali peněžitou dávku ve prospěch dítěte, uvádí Přib a kol. (2005).

5.2.4 Dávky sociální péče v mimořádných případech § 8a zákona č. 482/1991 Sb.

Tyto dávky byly určeny těm občanům, kteří neplnili některou z podmínek na poskytnutí dávek sociální péče podle zákona o sociální potřebnosti a potřebují poskytnout nezbytnou pomoc v případě, kdy jim hrozí vážná újma na zdraví. Jde o dávku nenárokovou (fakultativní).

Pomoc se poskytovala v nezbytném rozsahu formou věcné dávky nebo peněžitého plnění, popřípadě služby sociální péče. Výše dávky nebyla stanovena a záleželo na správním uvážení příslušného správního orgánu, v jaké výši dávku poskytne s ohledem na konkrétní situaci.

6 Dávky vyplácené ze systému státní sociální podpory – třetí pilíř sociálního systému

„Státní sociální podpora je projevem státem organizované solidarity formou přerozdělení finančních prostředků mezi vysoko příjmovými a nízkopříjmovými rodinami a mezi bezdětnými a rodinami s dětmi. Stát ze státního rozpočtu přispívá k zabezpečení občanů pro případ dohodnuté sociální události, přitom rozsah a struktura této podpory je věcí politického rozhodnutí a společenské dohody. Státní sociální podpora pomáhá rodině krýt zejména zvýšené náklady vyvolané přítomností takových osob v rodině, které nejsou dosud výdělečně činné, jde zejména o nezaopatřené děti, a dále řešit různé sociální situace, které rodinu jednorázově nebo dlouhodobě zatěžují. Tato forma podpory rodin s dětmi zabezpečuje, že velké skupiny rodin s dětmi nepropadnou pod hranici hmotné nouze.“ Přib a kol. (2005, 56-57).

Koncepce programu státní podpory rodin s dětmi byla vytvořena v první polovině 90. let a realizována byla zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, který nabyl účinnosti 1. 10. 1995.

6.1 Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Dle § 2 uvedeného zákona dávky státní sociální podpory byly:

- **dávky poskytované v závislosti na výši pří**

1. *přídavek na dítě,*
2. *sociální příspěvek,*
3. *příspěvek na bydlení,*
4. *příspěvek na dopravu,*

- **ostatní dávky**

1. *rodičovský příspěvek,*
2. *zaopatřovací příspěvek,*
3. *dávky péstounské péče,*
4. *porodné,*

5. pohřebné.

Státní sociální podpora obsahuje dávky, které jsou určeny pro rodiny s dětmi, u nichž je nárok na dávku odvislý pouze od přítomnosti dítěte v rodině. Tyto dávky charakterizuje Kotýnková (2007) jako dávky výhradně s „**rodinným prvkem**“. Jedná se o **porodné, rodičovský příspěvek, odměna pěstouna, příspěvek na úhradu potřeb dítěte**.

Dále jsou to dávky, na které má rodina nárok v závislosti jak na přítomnost dítěte v rodině, tak v závislosti na příjmu rodiny. Tyto dávky obsahují „**rodinný i chudinský prvek**“. Oddělit oba prvky je však velmi obtížné. Jedná se o **přídavek na dítě a sociální příplatek**, uvádí Kotýnková (2007).

Existuje další typ dávek, který obsahuje jen „**chudinský prvek**“. Tím je dávka státní sociální podpory, která je určena všem domácnostem s nízkými příjmy bez ohledu na přítomnost dítěte v rodině. Touto dávkou je **příspěvek na bydlení**.

Dávkou bez chudinského a rodinného prvku je **pohřebné**. Do praxe dávky státní sociální podpory byly zavedeny ve dvou etapách. Některé dávky byly vypláceny plošně podle pravidel *zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře* od 1. října 1995. Mezi tyto dávky patřil rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, porodné, pohřebné a zaopatřovací příspěvek.

Ostatní dávky, které byly převedeny z dávek plošných na dávky testované, tedy v závislosti na příjmu žadatele, byly vypláceny podle nových pravidel platných od 1. ledna 1996. Mezi tyto dávky patřil sociální příplatek, přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a příspěvek na dopravu.

Profesionalizací armády k 1. 1. 2004 zanikl zaopatřovací příspěvek a k 30. 5. 2004 zanikl také příspěvek na dopravu.

Od 1. 4. 2006 byla zavedena nová dávka státní sociální podpory, **příspěvek na školní pomůcky**, který zanikl ke dni 31. 12. 2007, uvádí Kotýnková (2007).

Dávky státní sociální podpory byly vypláceny na referátech státní sociální podpory na obecních nebo městských úřadech s rozšířenou působností do konce března 2004. Od 1. 4. 2004 jejich výplata byla převedena na referáty státní sociální podpory při úřadech práce. Dávky státní sociální podpory jsou vypláceny ze státního rozpočtu.

V následující části uvádím přehled dávek státní sociální podpory, které prošly od svého zavedení až do současné doby různými úpravami a změnami.

6.1.1 Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je dlouhodobou, základní opakující se dávkou, která představuje nárok dítěte. Je poskytována rodinám s dětmi, a pomáhá jim **krýt náklady, spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí**. Od svého zavedení byl přídavek na dítě poskytován ve třech úrovních v závislosti na příjmu rodiny a věku dítěte.

Od 1. ledna 2007 dochází ke změnám parametrů poskytování přídavku na dítě, vzhledem ke změnám konstrukce životního minima, nárok na tuto dávku měly jen rodiny do **čtyřnásobku životního minima**. Od 1. 1. 2008 na základě *zákona č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů*, je odstraněno navázání dávky na životní minimum a tím také její automatická valorizace. Přídavek na dítě byl diferencován podle věku dítěte a byl vyplácen v jednotné výši (Kotýnková, 2007).

Od 1. 1. 2012, jak uvádí internetový server Ministerstva práce a sociálních věcí <http://portal.mpsv.cz/> (2012), jsou přídavky na dítě upraveny takto:

Dle § 17 uvedeného zákona, nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, které žije v rodině, jejíž rozhodný příjem je nižší než **2,4 násobek částky životního minima rodiny**. Pro nárok na dávku se posuzuje příjem za předchozí kalendářní rok, za příjem se považuje i rodičovský příspěvek.

- Přídavek je vyplácen ve třech výších podle věku nezaopatřeného dítěte.
- Výši přídavku na dítě upravuje § 18 zákona:
 - a) do 6 let - 500 Kč,
 - b) od 6 do 15 let - 610 Kč,
 - c) od 15 do 26 let - 700 Kč.

Nezaopatřenému dítěti osobě, která výplatu přídavku na dítě upravuje § 19, kdy přídavek na dítě náležící zletilému nezaopatřenému dítěti se vyplácí přímo tomuto dítěti a nezletilému tomu, co má dítě v přímém zaopatření.

6.1.2. Sociální příplatek

„Rodinnou dávkou, kterou lze označit za dávku se zřetelným obsahem „chudinského prvku“ je sociální příplatek, neboť je vyplácen pouze nízkopříjmovým rodinám s dětmi jako doplněk příjmů těchto rodin. Nárok na sociální příplatek je vázán jak na péči o nezaopatřené dítě, tak na stanovenou hranici příjmů těchto rodin“, uvádí Kotýnková (2007 s. 31).

Dávka se poskytovala v závislosti na příjmech rodiny, čím větší příjem rodiny je, tím je sociální příplatek nižší. Za určitých podmínek došlo ke zvýšení sociálního příplatku dle § 22 *odst. 1 a 2*, a to v případě zdravotního postižení dítěte, zdravotního postižení rodiče nebo jeho osamělosti a přípravě dítěte na budoucí povolání. Tím se stal sociální příplatek dávkou státní sociální podpory, která navíc zohledňovala ještě další okolnosti podmiňující nárok na tuto dávku.

Od roku 2011 dochází v této oblasti ke změnám, kdy na sociální příplatek dosáhnou jen ty rodiny, kdy jeden rodič pečuje o dlouhodobě nemocné dítě, dlouhodobě zdravotně postižené dítě nebo těžce zdravotně postižené dítě. Dle serveru <http://www.socialni-davky.cz/socialni-priplatek> (2011) náleží příplatek také v případech, kdy alespoň jeden z rodičů je dlouhodobě zdravotně postižený, nebo je nezaopatřeným dítětem, které je dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě nemocné.

Od 1. 1. 2012 je sociální příplatek zrušen úplně. Dle § 12 *zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů*, se rodinám s dlouhodobě zdravotně postiženým dítětem je tato ztráta finančních prostředků částečně kompenzována zvýšením příspěvku na péči o 2 000 Kč, kde dle §12 *odst. 1* zákona, zvýšení příspěvku náleží:

- *nezaopatřenému dítěti do 18 let věku, kterému náleží příspěvek, s výjimkou,*
 1. *dítěte, kterému náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte ze systému dávek péstounské péče podle zákona o státní sociální podpoře,*

2. dítěte, jemuž nenáleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte ze systému dávek pěstounské péče proto, že požívá důchod z důchodového pojištění, který je stejný nebo vyšší než tento příspěvek,
3. dítěte, které je v plném přímém zaopatření zařízení pro péči o děti nebo mládež, a
 - rodiči, kterému náleží příspěvek, a který pečuje o nezaopatřené dítě do 18 let věku, jestliže rozhodný příjem oprávněné osoby a osob s ní společně posuzovaných je nižší než dvojnásobek částky životního minima oprávněné osoby a osob s ní společně posuzovaných podle zákona o životním a existenčním minimu.

Dle § 12 odst. 3 zákona „rozhodným obdobím, za které se zjišťuje příjem, je období kalendářního čtvrtletí, předcházejícího kalendářnímu čtvrtletí, na které se nárok na výplatu zvýšení příspěvku prokazuje, popřípadě nárok na zvýšení příspěvku.“

V případě, že rodina příspěvek na péči na dlouhodobě zdravotně postižené dítě nepobírala, musí si o příspěvek na péči požádat a zároveň si může požádat o jeho navýšení dle §12 uvedeného zákona.

6.1.3 Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek byl opakující se příjmově netestovanou dávkou a dle § 30 odst. 1 zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, je určena rodiči, který osobně, celodenně a řádně pečuje alespoň o jedno dítě

- a) do čtyř let věku nebo
- b) do sedmi let věku, jde-li o dítě, které je dlouhodobě těžce zdravotně postižené.

Jak uvádí Břeská, Vránová (2003 s. 115-116) „Rodičovský příspěvek je dávkou, která má umožnit rodiči, aby se (zpravidla namísto zaměstnání) věnoval péči o dítě. Řádnou, celodenní a osobní péči je třeba vynakládat jako péči obvykle v rodině na dítě vynakládanou, kterou takové dítě vyžaduje a která dostatečně zajišťuje duševní a fyzický vývoj dítěte. Z této skutečnosti také vyplývají určitá omezení stanovená zákonem, pokud jde o výdělečnou činnost rodiče nebo návštěvu dítěte v jeslích, mateřské škole, nebo v jiném obdobném zařízení pro péči o dítě.“

Pokud jde o výdělečnou činnost rodiče nebo umístění dítěte do zařízení péče o dítě, podmínky nároku na rodičovský příspěvek upravoval § 30 odst. 2–11 uvedeného zákona.

Od 1. 1. 2010 se podstatně mění podmínky nároku na rodičovský příspěvek tom smyslu, že si rodič může vybrat délku a výši výplaty rodičovského příspěvku.

V § 30 uvedeného zákona jsou vyjmenovány podmínky a možnosti čerpání rodičovského příspěvku.

V § 32 odst. 1 zákona jsou stanoveny částky, kde výše rodičovského příspěvku činí:

- 11 400 Kč měsíčně, jde-li o rodičovský příspěvek ve zvýšené výměře,
- 7 600 Kč měsíčně, jde-li o rodičovský příspěvek v základní výměře,
- 3 800 Kč měsíčně, jde-li o rodičovský příspěvek ve snížené výměře,
- 3 000 Kč měsíčně, jde-li o rodičovský příspěvek v nižší výměře

Od 1. 1. 2012 nabývá účinnosti Zákon č. 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony (dále jen zákon), přináší i změny v oblasti rodičovského příspěvku, kdy dle § 30 odst. 1 rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, má nárok na rodičovský příspěvek nejdéle do 4 let věku tohoto dítěte, a to nejdéle do doby, kdy byla na rodičovském příspěvku vyplacena z důvodu péče o totéž nejmladší dítě v rodině celková částka 220 000 Kč, není-li dále stanoveno jinak.

Jak uvádí <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/4> (2011) rodiče mají větší volnost při čerpání rodičovského příspěvku a mohou rozhodovat pružněji než dříve o jeho délce a výši. Systém je jednodušší a vstřícnější k potřebám rodin s malými dětmi. Rodičovský příspěvek rodiče získají i tehdy, když dítě starší než dva roky umístí do školky. Tato doba přitom není nijak omezena. Cílem je, aby se mohli rodiče snadněji vracet na trh práce a zvýšily se tak jejich šance na další budování pracovní kariéry.

Portál Ministerstva práce a sociálních věcí <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/4> (2011) také uvádí další podstatnou změnu pro rodiče dětí se zdravotním postižením. Tyto děti jsou **zajištěny jednotným způsobem,**

tj. tak, aby po **dovršení 1 roku** věku byly zabezpečeny **vždy jedním** dávkovým transferem, a to buď rodičovským příspěvkem nebo příspěvkem na péči. Podmínky nároku na rodičovský příspěvek jsou upraveny v přechodných ustanoveních *zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, odst. 2 čl. VI.*

- Rodiče dětí, které mají již posouzený nepříznivý zdravotní stav pro rodičovský příspěvek, se mohou rozhodnout, zda nejprve vyčerpají celkovou částku příspěvku a následně nechají dítě posoudit pro nárok na příspěvek na péči, nebo zda bude od ledna 2012 dítěti náležet příspěvek na péči v příslušné výši dle stupně závislosti (v I. - IV. stupni) .
- Děti starší třech let přejdou do příspěvku na péči automaticky .

6.1.4 Příspěvek na bydlení

Nárok na tuto dávku mají všechny typy domácností, rodiny s různě starými nezaopatřenými dětmi, jednotlivci nebo bezdětné páry při splnění zákonem stanovených podmínek dle § 24 *zákona 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.*

Je to opakující, příjmově testovaná dávka, kdy je sledován příjem za předchozí kalendářní čtvrtletí. Má pomáhat nízkopříjmovým rodinám i jednotlivcům pokrýt výdaje související s bydlením. K úhradě nákladů na bydlení pouze přispívá, veškeré náklady na bydlení tedy nepokrývá. Příspěvek na bydlení se poskytuje bez ohledu na typ bydlení, za předpokladu, že je žadatel v bytě přihlášen k trvalému pobytu. Výše příspěvku na bydlení je diferencována, čím nižší je příjem rodiny, tím je dávka vyšší. (Příb a kol., 2005).

Dle <http://www.noviny-mpsv.cz/cs/2> (2012) je od 1. 1. 2012 výplata příspěvku na bydlení časově omezena na 84 měsíce v období posledních 10 kalendářních let. Toto omezení neplatí dle § 27a *odst. 2* pro domácnosti sestávající výlučně z osob starších 70 let a pro osoby se zdravotním postižením, které bydlí v pro ně postavených nebo upravených bytech.

6.1.5 Zaopatřovací příspěvek

Dle § 33 zákona č. 117/1995 Sb., odst. 1:

(1) Nárok na zaopatřovací příspěvek má, koná-li muž vojenskou základní (náhradní) službu nebo vojenské cvičení v Armádě České republiky nebo civilní službu (dále jen "služba" a "voják") a voják nemá po dobu služby nárok na náhradu mzdy, platu nebo jiného příjmu podle zvláštních předpisů, a) nezaopatřené dítě vojáka; za dítě vojáka se považuje dítě vlastní (osvojené) a dítě převzaté vojákem do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu,

b) manželka vojáka, která pečuje o dítě ve věku do čtyř let, popřípadě o dítě ve věku do sedmi let, jde-li o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené, nebo která je invalidní anebo z jiného vážného důvodu není výdělečně činná; za vážný důvod, pro který manželka vojáka nemůže být výdělečně činná, se považuje zejména soustavná příprava na budoucí povolání a péče o dítě předškolního věku starší čtyř let, pokud ji nelze zajistit jinak,

c) osoba, které soud přiznal vůči vojákovi výživné nebo příspěvek na výživu nebo která uzavřela s vojákem dohodu o placení výživného nebo příspěvku na výživu, pokud voják pro výkon uvedené služby nemůže plnit svou vyživovací povinnost.

(2) Pro nárok na zaopatřovací příspěvek platí odstavec 1 obdobně, koná-li žena vojenskou základní službu v Armádě České republiky. Zaopatřovací příspěvek zaniknul ke dni 1. 1. 2004.

6.1.6 Dávky péstounské péče

Dávky péstounské péče lze rozdělit na opakující se a jednorázové. Mezi opakující se dávky, dle § 36 uvedeného zákona, patří **příspěvek na úhradu potřeb dítěte a odměna péstouna**. Jednorázovými dávkami jsou **příspěvek na zakoupení motorového vozidla a příspěvek při převzetí dítěte**.

Dle <http://portal.mpsv.cz/soc/> (2011) je **příspěvek na úhradu potřeb dítěte** opakující, příjmově netestovanou dávkou, která se poskytuje do dosažení zletilosti dítěte nebo nejdéle do 26 let, jestliže jde o nezaopatřené dítě, které žije ve společné domácnosti s osobou, která byla do dosažení zletilosti jeho péstounem.

Výše příspěvku činila 2násobek životního minima na osobní potřeby dítěte. V případě zdravotně postiženého dítěte se koeficient, kterým se násobí životní minimum na osobní potřeby dítěte, zvyšoval úměrně stupni postižení (Příb a kol., 2005).

Výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte od 1. 1. 2012 dle § 37 odst. 2 činí 2,3 násobek životního minima dítěte. V případě zdravotně postiženého dítěte se koeficient, kterým se násobí životní minimum dítěte, zvyšuje podle stupně závislosti na pomoci jiné osoby a činí 2,35 u dítěte ve stupni I, 2,90 u dítěte ve stupni II a 3,10 u dítěte ve stupni III nebo IV. Výše příspěvku pro zaopatřené nezletilé dítě se stanoví jako součin částky životního minima dítěte a koeficientu 1,40.

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči podle věku a zdravotního stavu dítěte (stupně závislosti dítěte na pomoci jiné osoby) měsíčně v Kč				
Nezaopatřené dítě ve věku	zdravé dítě	ve stupni závislosti I	ve stupni závislosti II	ve stupni závislosti III nebo IV
	koeficient 2,30	koeficient 2,35	koeficient 2,90	koeficient 3,10
do 6 let	4 002	4 089	5 046	5 394
od 6 do 15 let	4 922	5 029	6 206	6 634
od 15 do 26 let	5 635			

Zdroj: Portál Ministerstva práce a sociálních věcí

Odměna pěstouna

Představuje určitý způsob společenského uznání osoby, která se jako pěstoun stará o cizí dítě, je to příjmově netestovaná, opakující se dávka. Nárok na odměnu má pěstoun do zletilosti dítěte a poté po dobu, po kterou má dítě svěřené do pěstounské péče nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Od 1. 1. 2012 dle § 40a odst. 1 výše odměny je rovna částce životního minima jednotlivce za každé svěřené dítě, tedy 3 410 Kč měsíčně za jedno dítě. Odměna pěstouna ale může výrazně vzrůst v případě, že se stará buď alespoň o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II., III., IV., nebo alespoň o tři děti současně. Odstavec 2 uvedeného paragrafu stanoví že, pěstoun zároveň nesmí být po celý kalendářní měsíc výdělečně činný. V takovém případě odměna pěstouna činí 5,5násobek částky životního minima jednotlivce a zvyšuje se o 0,5násobek životního minima jednotlivce za každé další svěřené dítě, případně o 0,75násobek,

jedná-li se o dítě závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II., III., IV. Odměna pěstouna ve zvláštním případě se pro účely sociálního a zdravotního pojištění posuzuje jako plat.

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna v Kč měsíčně
1	3410
2	6820
3	18 755
4	20 460
1 dítě závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II., III., IV.	21 313

Zdroj: Portál Ministerstva práce a sociálních věcí

Příspěvek při převzetí dítěte

Příspěvek při převzetí dítěte přispívá na nákup potřebných věcí pro dítě, přicházející do pěstounské péče. Výše příspěvku je stanovena podle tabulky:

Věk dítěte	Příspěvek při převzetí dítěte v Kč
do 6 let	8000
6–15 let	9000
15 – 26 let	10 000

Zdroj: Portál Ministerstva práce a sociálních věcí

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Dle <http://portal.mpsv.cz/soc> (2011) má na příspěvek nárok pěstoun, který pečuje nejméně o 4 děti. Dále § 42 odst. 2 stanoví podmínkou, že pěstoun nesmí motorové vozidlo používat k výdělečné činnosti. Příspěvek je poskytován ve výši 70 % pořizovací ceny vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy (nezbytná celková oprava) vozidla.

6.1.7 Porodné

Jak uvádí server <http://portal.mpsv.cz/> (2011) v roce 2011 měla dle § 44 nárok na dávku:

- „žena, která porodila dítě,
- otec dítěte, jestliže žena, která dítě porodila, zemřela a dávka nebyla vyplacena jí nebo jiné osobě,
- nárok na porodné vzniká dnem porodu.“

Dle § 45 odst. 1 má nárok na dávku dále: „osoba, která převzala dítě do jednoho roku jeho věku do trvalé péče nahrazující péči rodičů, přitom je nerozhodné, zda bylo porodné vyplaceno jiné osobě.“ Porodné bylo jednorázovou příjmově netestovanou dávkou.

- V současnosti je to dávka poskytovaná v závislosti na výši příjmu, kterou se rodině s nízkými příjmy jednorázově přispívá na náklady související s narozením prvního dítěte.
- Nárok na porodné je vázán na stanovenou hranici příjmů v rodině, která v kalendářním čtvrtletí předcházejícím kalendářnímu čtvrtletí, ve kterém se dítě narodilo, dle § 44 odst. 1 musí být nižší než 2,4násobek životního minima rodiny. Do rozhodného příjmu se nezapočítává rodičovský příspěvek a přídavek na dítě.
- Výši porodného upravuje § 46 odst. 1, kde je stanoveno pevnou částkou a činí 13 000 Kč na první živě narozené dítě. Narodí-li se s prvním živě narozeným dítětem další živě narozené dítě nebo děti, činí výše porodného 19 500 Kč.
- Dle § 46 odst. 2 se porodné vyplatí jednorázově.

6.1.8 Pohřebné

Jak uvádí server <http://portal.mpsv.cz/> (2010) do roku 2011, dle § 47 tohoto zákona, měla nárok na pohřebné osoba, která vypravila pohřeb. Nárok na pohřebné vzniká dnem vypravení pohřbu a podmínkou bylo, že se pohřeb konal na území ČR nebo, že zemřelý měl trvalý pobyt na území ČR. Pohřebné bylo stanoveno pevnou částkou ve výši 5 000 Kč.

I zde se podmínky na tuto dávku změnily a v současné době dle § 47 odst. 1, na pohřebné má nárok jen ta osoba, jež vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte, a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR.

Dále § 48 upravuje výši pohřebného, která zůstává stejná ve výši 5 000 Kč a vyplácí se jednorázově.

7 Změny v systému sociálního zabezpečení

„Záchranná sociální síť byla počátkem 90. let koncipovaná jako program ochranného typu, jehož cílem bylo ochránit sociálně zranitelné skupiny obyvatelstva před nezaměstnaností a následným propadem do příjmové nedostatečnosti. Tento svůj cíl záchranná sociální síť splnila a v průběhu 90. let tím zajistila, že se ekonomická reforma stala sociálně průchodnou. Na druhé straně se však sociální příjmy staly pro některé skupiny obyvatelstva relativně lehce dosažitelné a v některých případech i vyšší než ty, které by mohli získat vlastní prací. Proto se postupně, spolu s růstem dlouhodobé nezaměstnanosti začal klást důraz na možnost a zároveň schopnost uchazečů o zaměstnání vstoupit na trh práce, neboť placené zaměstnání je hlavním nástrojem při odstraňování chudoby“, uvádí Kotýnková (2007 s. 81).

Jak dále Kotýnková (2007) uvádí, jedním z největších problémů v průběhu 90. let se stala otázka nezaměstnanosti a zejména pak nezaměstnanost dlouhodobá, kdy nezaměstnaný ztrácí pracovní návyky, motivaci pracovat a postupně se stává závislý na sociálních dávkách.

V důsledku tohoto nastává stav, který můžeme nazývat jako „past pracovní demotivace“ nebo „past sociální chudoby.“

Z tohoto důvodu bylo třeba tuto situaci radikálně řešit a hledat možnosti, jak nezaměstnané motivovat k získání jejich samostatnosti, soběstačnosti a k jejich začleňování na pracovní trh.

V České republice nastává změna konceptu sociální politiky, kdy se v tomto směru přechází od funkce ochranné k funkci motivační a donucovací. V tomto ohledu bylo nejvýznamnějším krokem přijetí nových sociálních zákonů, které vešly v platnost v roce 2007. Jedná se o *zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.*

Souběžně s těmito zákony je přijat *zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách*, který obsahuje novou právní úpravu sociálních služeb, včetně nové sociální dávky – **příspěvku na péči**, který nahrazuje zvýšení důchodu pro bezmocnost a příspěvek při péči o osobu blízkou dle *zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů.*

7.1. Zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu

Dle Břeské, Vránové (2008), zákonem č. 110/2006 Sb., o životním existenčním minimu, na rozdíl od předcházející právní úpravy, jejíž institut životního minima obsahoval částky považované za nezbytné k zajištění nezbytných nákladů na bydlení, je pojem „životní minimum“ vymezen jako minimální hranice peněžních příjmů osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

Důvodem vyčlenění částek na bydlení je skutečnost, že tyto náklady jsou velmi rozdílné vzhledem k regionálním rozdílům v nákladech na bydlení.

Pomoc k zajištění nezbytných nákladů na bydlení je poskytována formou **doplátku na bydlení** zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi a **příspěvku na bydlení** zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

7.1.1 Životní minimum

Jak uvádí Kotýnková (2007), částky životního minima jsou stanoveny v závislosti na typu domácnosti a počtu členů v domácnosti. Pro jednotlivce byla stanovena částka ve výši 3 126 Kč, dále platí odstupňování částek životního minima podle pořadí osob tak, že se nejdříve posuzují osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi, dále ty, které jsou zaopatřenými dětmi a odstupňování dle věku od nejstaršího po nejmladšího člena domácnosti.

Dle portálu <http://www.mpsv.cz/cs/> (2011) zajistila nová konstrukce životního minima spravedlivou ochranu domácností o různé velikosti a kompozici před hmotnou nouzí a zvýhodnila a posílila domácnosti s malým počtem členů oproti domácnostem vícečlenným. Tato zákonná úprava platila do 31. 12. 2011. Od 1. 1. 2012 dochází *nařízením vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima*, ke zvýšení životního minima takto:

pro jednotlivce	3 410
pro první osobu v domácnosti	3 140
pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem pro nezaopatřené dítě ve věku	2 830
do 6 let	1 740
6 až 15 let	2 140
15 až 26 let (nezaopatřené)	2 450

Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

7.1.2 Existenční minimum

Existenční minimum bylo stanoveno s platností od 1. 1. 2007 ve výši 2 020 Kč zákonem č. 110/2006, Sb., o životním a existenčním minimu. Od 1. 1. 2012 nařízením vlády č. 409/2011 Sb., o zvýšení částek životního minima a existenčního minima bylo existenční minimum zvýšeno na částku **2 200 Kč**.

Je stanoveno jako dolní hranice příjmů, která vyjadřuje náklady minimálního životního standardu, umožňující přežití a zároveň motivuje nezaměstnané k hledání a udržení zaměstnání. Ti, kteří sociální systém zneužívají a úmyslně setrvávají dlouhodobě bez zaměstnání, jsou sankciováni zejména na dávkách pomoci v hmotné nouzi. Naopak ti, kteří si aktivně zaměstnání hledají, jsou na těchto dávkách zvýhodněni.

7.2 Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi, uvádí Břeská, Vránová (2008). Dle § 4 odst. 1 jsou poskytovány dvě základní dávky, **příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení**, které řešil zákon o sociální potřebnosti. Tyto dávky jsou, při splnění stanovených podmínek, nárokové. Další dávkou je **mimořádná okamžitá pomoc**, která je poskytována několika odlišným okruhům osob a ve výši stanovené pro tyto jednotlivé okruhy rozdílně. Tyto dávky jsou fakultativní, jejich poskytnutí závisí na posouzení správním orgánu. Náklady na dávky pomoci v hmotné

nouzi hradí stát, jsou vypláceny pověřenými obecními úřady a obcemi s rozšířenou působností.

7.2.1 Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je dávkou, která řeší nedostatečný příjem v rodině. Jednou z podmínek na tuto dávku je, že se žadatel nachází ve stavu hmotné nouze. Ve stavu hmotné nouze se osoba nachází dle § 2 odst. 2 „*jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob*

- *po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí, přičemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a zabezpečení jejích základních životních podmínek je tak vážně ohroženo, nebo*
- *dosahuje sám nebo spolu s příspěvkem na živobytí částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení (§ 34) a služby s bydlením bezprostředně spojené (dále jen „odůvodněné náklady na bydlení“).*

Dále § 2 uvedeného zákona upravuje další podmínky, kdy se osoba nachází v hmotné nouzi. Například osoba, které vzhledem k jejím celkovým sociálním a majetkovým poměrům hrozí vážná újma na zdraví, osoba, která nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky k úhradě jednorázového výdaje, spojeného zejména se ztrátou osobních dokladů, k úhradě noclehu, na úhradu nákladů spojených s pořízením nebo opravou nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby nebo na úhradu odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte. Dále může orgán pomoci v hmotné nouzi za osobu v hmotné nouzi považovat osobu, kterou postihne mimořádná událost, zejména živelní pohroma, že jí neumožní překonat nepříznivou situaci vlastními silami. Také jsou to osoby, které jsou ohroženy sociálním vyloučením.

Jak uvádí Kotýnková (2007), termín „částka živobytí“ je pro účely dávek pomoci v hmotné nouzi taková výše příjmů, při které jsou zabezpečeny základní životní potřeby osoby. Při stanovení částky živobytí osoby je snaha osoby o zvýšení

příjmu: vlastním přičiněním, uplatněním nároků a pohledávek a prodejem nebo jiným využitím majetku.

Zvýšením příjmu vlastním přičiněním se rozumí zvýšení příjmu dle §11 odst. 2

- *řádným uplatněním nároků a pohledávek,*
- *prodejem nebo jiným využitím majetku.*

Zvýšení příjmu řádným uplatněním nároků a pohledávek dle § 13 se rozumí uplatnění

- *nároku na dávky nemocenského pojištění,*
- *nároku na dávky důchodového pojištění (zabezpečení), s výjimkou starobního důchodu, na který vznikne nárok před dosažením důchodového věku,*
- *nároku na dávky státní sociální podpory,*
- *nároku na výživné a příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce; pro účely posuzování hmotné nouze osoby se posuzuje vyživovací povinnost podle zákona o rodině,*
- *nároků z pracovních nebo obdobných vztahů, nároku na podporu v nezaměstnanosti a podporu při rekvalifikaci a mzdových nároků podle zákona o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů¹,*
- *nároku z jiných pohledávek.*

Zvýšení příjmu prodejem nebo jiným využitím majetku stanoví § 14.

(1) *Zvýšením příjmu prodejem nebo jiným využitím majetku se rozumí prodej nebo jiné využití majetku, který nepatří mezi věci, jejichž prodej nebo jejich jiné využití se podle tohoto zákona nevyžaduje, nebo které podle zvláštních právních předpisů nepodléhají výkonu rozhodnutí.*

(2) *Prodej nebo jiné využití majetku příslušný orgán pomoci v hmotné nouzi nevyžaduje v případech, kdy je zřejmé, že jeho prodej nebo jeho jiné využití by nebyly úměrné zisku z něj plynoucímu nebo pokud to nelze po osobě spravedlivě žádat.*

Výše příspěvku na živobytí je dle § 9 odst. 1, rozdíl mezi částkou živobytí osoby nebo společně posuzovaných osob a příjmem osoby nebo společně posuzovaných osob. Z výdělečné činnosti se započítává 70 % příjmu, je to nejnižší procentuální sazba, která má motivovat a zvýhodňovat ty osoby, které se snaží pracovat. Vyšší

procentuální sazbou (80 %) se započítává příjem z dávek nemocenského pojištění, z podpory v nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci a 100 % z ostatních započitatelných příjmů, které jsou sníženy o přiměřené náklady na bydlení. Dále § 9 odst. 2 stanoví, kdy přiměřené náklady na bydlení jsou skutečné náklady na bydlení, u kterých byla stanovena maximální hranice ve výši 30 % z příjmu osoby nebo společně posuzovaných osob. Výjimku tvoří hlavní město Praha, kde byla stanovena na 35 % příjmů osoby nebo společně posuzovaných osob. Dále při výpočtu částky živobytí oprávněné osoby a osob společně posuzovaných zákon přihlíží k dalším důležitým skutečnostem, např. zda osoba vykonává **veřejnou službu**.

Veřejnou službu definuje zákon v § 18 a odst. 1, kdy se „veřejnou službou se rozumí pomoc obcím nebo dalším subjektům zejména v oblastech zlepšování životního prostředí, udržování čistoty ulic a jiných veřejných prostranství, pomoci v oblasti kulturního a sportovního rozvoje a sociální péče.“

Institut veřejné služby byl zaveden v roce 2009 jako určitá motivace dlouhodobě nezaměstnaných osob, rozvíjení jejich pracovních schopností a dovedností a udržení pracovních návyků. S osobou, která je v hmotné nouzi a chce vykonávat veřejnou službu, uzavře obec nebo jiná organizace smlouvu o výkonu veřejné služby a následně je osoba povinna každý měsíc dokládat potvrzení o tom, kolik hodin odpracovala.

Občané veřejnou službu vykonávat nemusejí, je to jedna z možností, jak si zvýšit příjem vlastní prací. Tato snaha je následně pozitivně hodnocena u občanů, kteří pobírají příspěvek na živobytí déle než 6 měsíců. V případě, že osoba či osoby nevykonávají veřejnou službu, částka živobytí se jim snižuje až na částku existenčního minima. Pokud osoba vykoná veřejnou službu v rozsahu 20 hodin měsíčně, částka živobytí zůstává ve výši stanovené zákonem. V případě, že občan odpracuje 30 hodin měsíčně, částka živobytí se navyšuje.

V praxi to znamená, že jednotlivec pobírající příspěvek na živobytí ve výši existenčního minima tj. 2 020 Kč si může po odpracování veřejné služby 20 hodin měsíčně zvýšit příspěvek na živobytí až na 3126 Kč. Po odpracování 30 hodin měsíčně se příspěvek na živobytí zvyšuje o 553 Kč a pobírá tedy 3679 Kč.

Částka živobytí může být také navýšena z důvodu **dietního stravování**, kdy příjemce dávky pomoci v hmotné nouzi musí doložit potvrzení od odborného lékaře,

o který typ diety se jedná a jak dlouho je třeba dietní režim dodržovat. Toto ustanovení upravuje § 29 uvedeného zákona.

Další skutečností, která velmi významně ovlivňuje částku živobytí je, zda osoba pobírající příspěvek na živobytí nemá **dluh na výživném** na dítě, které s ní nežije ve společné domácnosti. Pokud tato osoba má dluh na výživném vyšší jak trojnásobek soudem stanoveného měsíčního výživného, částka živobytí u této osoby se stanoví dle § 24 odst. 1 písm.d), tj. částkou existenčního minima.

7.2.2 Doplatek na bydlení

Podmínky nároku na doplatek na bydlení upravuje § 33 uvedeného zákona, kdy na doplatek na bydlení má nárok ta osoba, která nemá dostatečný příjem na pokrytí nákladů spojené s bydlením. Zároveň jednou z podmínek nároku na tuto dávku je pobírání příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory. V případech hodných zvláštního zřetele, kdy žadatel nemá nárok na příspěvek na bydlení, lze tuto podmínku zohlednit a doplatek na bydlení přiznat. Jde zejména o případy, kdy žadatel není vlastníkem bytu a nemá v obci trvalý pobyt. Doplatek na bydlení se poskytuje též osobám, které jsou ubytovány v azylových domech či ubytovnách a jsou příjemci příspěvku na živobytí.

Další podmínkou přiznání doplatku na bydlení je získání nároku na příspěvek na živobytí. Dle odstavce 3 uvedeného ustanovení „... *doplatek na bydlení lze přiznat, s přihlédnutím k jejím celkovým sociálním a majetkovým poměrům také osobě, které příspěvek na živobytí nebyl přiznán z důvodu, že příjem osoby a společně posuzovaných osob přesáhl částku živobytí osoby a společně posuzovaných osob, ale nepřesáhl 1,3násobek částky živobytí osoby a společně posuzovaných osob.*“

Dle § 34 se do odůvodněných nákladů na bydlení se započítává nájemné, popřípadě obdobné náklady spojené s družstevní a vlastnickou formou bydlení, a pravidelné úhrady za služby spojené s užíváním bytu úhradou služeb bezprostředně spojených s užíváním bytu. Výši doplatku na bydlení stanoví § 35, kdy výše doplatku na bydlení za kalendářní měsíc činí rozdíl mezi částkou odůvodněných nákladů na bydlení připadajících na aktuální kalendářní měsíc, sníženou o příspěvek na bydlení.

7.2.3 Mimořádná okamžitá pomoc

Zákon o pomoci v hmotné nouzi umožňuje poskytnutí mimořádné okamžité pomoci v pěti různých situacích i za předpokladu, že žadatel pobírá příspěvek na živobytí, výjimku tvoří pouze poskytnutí mimořádné okamžité pomoci z důvodu ohrožení na zdraví. Podmínky pro přiznání a výši mimořádné okamžité pomoci upravuje ustanovení § 36a § 37 zákona o pomoci v hmotné nouzi.

7.2.3.1 Mimořádná okamžitá pomoc z důvodu ohrožení zdraví

Nárok na mimořádnou okamžitou pomoc má osoba, které z důvodu nedostatků finančních prostředků hrozí vážná újma na zdraví, i když nesplňuje podmínky vzniku nároku na příspěvek na živobytí. Výše této sociální dávky činí částku existenčního minima, tj. 2 020 Kč.

7.2.3.2 Mimořádná okamžitá pomoc z důvodu vážné mimořádné události

Nárok na tuto mimořádnou okamžitou pomoc má osoba, která se nachází v hmotné nouzi a kterou postihne vážná mimořádná událost (např. živelná pohroma, požár nebo jiná destruktivní událost) a její celkové sociální a majetkové poměry jí neumožňují překonat nepříznivou situaci vlastními silami.

Správní orgán při posuzování výše mimořádné pomoci zkoumá celkové majetkové poměry a příjmovou situaci osoby a může přiznat až patnáctinásobek životního minima jednotlivce.

7.2.3.3 Mimořádná pomoc k úhradě jednorázového výdaje

Tato mimořádná pomoc se poskytuje osobám, které nemají vzhledem ke svým příjmům a celkovým majetkovým poměrům dostatek finančních prostředků k úhradě správního poplatku při ztrátě osobních dokladů, při vydání duplikátu rodného listu nebo na úhradu noclehu v noclehárně.

7.2.3.4 Mimořádná okamžitá pomoc na úhradu nákladů spojených s pořízením nezbytných základních předmětů dlouhodobé potřeby a na základní vybavení domácnosti a odůvodněných nákladů souvisejících se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte.

Výši této mimořádné okamžité pomoci stanoví správní orgán s tím, že součet dávek za celý kalendářní rok nesmí překročit desetinásobek životního minima jednotlivce.

7.2.3.5 Mimořádná okamžitá pomoc z důvodu sociálního vyloučení

Výše této mimořádné okamžité pomoci se poskytuje až do výše 1 000 Kč:

- osobám, které jsou propuštěny z výkonu trestu odnětí svobody,
- osobám, které jsou propuštěny ze zdravotnického zařízení nebo psychiatrické léčebny po ukončení léčby,
- osobám, které jsou propuštěny ze školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo z pěstounské péče po dosažení zletilosti,
- osobám bez přístřeší,
- osobám, jejichž práva a zájmy jsou ohroženy trestnou činností jiné osoby.

Dávky pomoci v hmotné nouzi se poskytují dle § 42:

(1) Příspěvek na živobytí se poskytuje v peněžní nebo věcné formě, popřípadě v obou těchto formách.

(2) Ve věcné formě se příspěvek na živobytí poskytne, pokud je zjevné, že by příjemce nevyužil dávku k účelu, ke kterému je určena. Pokud v průběhu poskytování peněžité formy dávky bude tato dávka používána k jinému účelu, než byla poskytnuta, postupuje se obdobně, a to i s využitím institutu zvláštního příjemce.

(3) Doplatek na bydlení se poskytuje v peněžní formě. Doplatek na bydlení lze použít bez souhlasu příjemce k přímé úhradě nájemného nebo služeb spojených s bydlením, a to tak, že plátce doplatku jej poukazuje pronajimateli nebo poskytovateli služeb.

(4) Mimořádná okamžitá pomoc se poskytuje v peněžní nebo věcné formě, popřípadě v obou těchto formách.

Dávky pomoci v hmotné nouzi byly vypláceny na pověřených obecních úřadech, újezdních úřadech a na obcích s rozšířenou působností.

Od 1. 1. 2012 na základě zákona č. 366/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony se mění podmínky nároku na dávky pomoci v hmotné nouzi a její výši. Mění se především orgány pomoci v hmotné nouzi, kterými jsou Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu a Ministerstvo práce a sociálních věcí.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 Statistické údaje a praktické příklady

Obsahem této kapitoly je stručný přehled vyplacených sociálních dávek osobám, které se ocitly v hmotné nouzi, vyplácených od roku 2003 do roku 2010 na obci s rozšířenou působností, Městský úřad (MěÚ) ve Šternberku, na odboru sociálních věcí, kde jsem v tomto období pracovala na úseku dávek pomoci v hmotné nouzi. Jde zejména o porovnání výše finančních prostředků, které byly v tomto období vynakládány ze státního rozpočtu na výplatu těchto dávek na základě příslušných právních norem.

Mým cílem je dále na modelových příkladech uvést rozdíly a dopady změn v oblasti sociálních dávek pro nezaměstnané, a uvést podmínky, které ovlivnily stanovení sociálních dávek jak pro jednotlivce či rodiny s dětmi v průběhu let 2003-2011.

V neposlední řadě zmíním i změny v roce 2012, kdy je první etapa sociální reformy na samém začátku.

8.1 Přehled vyplacených sociálních dávek na MěÚ Šternberk v období 2003-2006

Následující tabulka ukazuje, jaký objem finančních prostředků byl na dávkách sociální péče vyplacen v období 2003-2006:

Rok	Celkem	Dávky sociální péče
2003	32 579 255 Kč	28 673 216 Kč
2004	29 286 121 Kč	25 127 145 Kč
2005	27 233 215 Kč	22 912 111 Kč
2006	28 844 433 Kč	24 042 332 Kč

Celkem bylo na dávkách sociální potřeby v období čtyř let na MěÚ Šternberk vyplaceno 100 754 804 Kč.⁷

8.2 Přehled vyplacených sociálních dávek vyplacených na MěÚ Šternberk v období 2007 – 2011

Od roku 2007 dochází v celkovém objemu k vysokému nárůstu vyplácených finančních prostředků na dávky sociální pomoci a to zejména díky nové dávce **příspěvku na péči**, která nahradila původní dávku **příspěvek při péči o osobu blízkou**.

Naopak v oblasti sociálních dávek pro nezaměstnané, kdy zákon o sociální potřebnosti nahradil zákon o pomoci v hmotné nouzi, který nastavil tvrdší podmínky nároku na tyto dávky, dochází k obrovskému snížení vyplacených finančních prostředků cca o 20 milionů korun za rok a to jen na odboru sociálních věcí ve Šternberku.

V rámci přechodného období, začátkem roku 2007, od ledna do dubna, byly ještě vypláceny dávky sociální péče z důvodu sociální potřebnosti. Dávky sociální péče pro nezaměstnané byly od **roku 2007** vypláceny následovně:

Rok	Celkem	Dávky sociální péče	Dávky pomoci v hmotné nouzi
2007	52 675 050 Kč	1 251 074 Kč	3 078 242 Kč
2008	50 695 74 Kč	-	2 625 336 Kč
2009	50 477 872 Kč	-	3 267 897 Kč
2010	54 116 867Kč	-	5 435 631 Kč
2011	50 681 862 Kč	-	7 389 587 Kč

Celkem bylo na dávkách pomoci v hmotné nouzi vyplaceno v tomto období na MěÚ Šternberk vyplaceno 21 796 693 Kč.⁸

V roce 2011 dochází k vysokému nárůstu dávek pomoci v hmotné nouzi, vzhledem k celosvětové ekonomické krizi, kdy se vzrůstající mírou nezaměstnanosti úměrně stoupá i počet žadatelů o dávky pomoci v hmotné nouzi.

⁷ Dávky sociální péče vyplácené MěÚ Šternberk (1992–2010) ze dne 24. 10. 2011 - viz příloha č. 1

⁸ Přehled hospodaření ORJ 6 – odbor sociálních věcí, rok 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 Ing. Zajacová Jitka - viz příloha č. 2

Zde je jasně vidět, k jakému obrovskému poklesu vyplacených finančních prostředků celkem ze státního rozpočtu dochází z důvodu změny zákona a nastavení přísnějších podmínek pro žadatele.

Praktické příklady k 31. 12. 2006

Stanovení nároku na dávku sociální péče – sociální potřebnost

Životní minimum bylo stanoveno jako dvousložkové. To znamená, že jedna část byla určena na stravu a ostatní základní osobní potřeby a další část byla určena na domácnost. Příklady uvádím z roku 2005, kdy částky životního minima byly koncipovány takto:

- 1 720 Kč u dítěte do 6 let,
- 1 920 Kč u dítěte od 6 do 10 let,
- 2 270 Kč u dítěte od 10 do 15 let,
- 2 490 Kč u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let,
- 2 360 Kč u ostatních osob.

Částka k zajištění nákladů na domácnost se stanovila podle počtu společně posuzovaných osob, a to ve čtyřech úrovních:

- 1 940 Kč u jednotlivce,
- 2 530 Kč, žijí-li v domácnosti dvě osoby,
- 3 140 Kč, žijí-li v domácnosti tři nebo čtyři osoby,
- 3 520 Kč, žije-li v domácnosti pět nebo více osob.

$$\mathbf{\check{Z}MSND = \check{Z}M + SND - P}$$

$\check{Z}M$ = životní minimum

ND = náklady na domácnost

SND = skutečné náklady na domácnost

$\check{Z}MSND$ = životní minimum při posouzení skutečných nákladů na domácnost

SPO = společně posuzované osoby

P = příjem

a/ Výpočet nároku na dávku sociální potřebnosti pro jednotlivce.

Žadatel žije sám, je v evidenci na úřadu práce. Příjem žádný nemá a náklady na domácnost dokládá ve výši 600 Kč.

SPO	ŽM	ND	SND
Žadatel	2 360 Kč	1940 Kč	600 Kč

$$\check{Z}M = \check{Z}M + ND = 2\,360 + 1\,940 = 4\,300 \text{ Kč}$$

$$\check{Z}MSND = \check{Z}M + SND = 2\,360 + 600 = 2\,960 \text{ Kč}$$

Žadatel má nárok na sociální dávku ve výši **2 960 Kč**.

b/ Výpočet nároku na dávku sociální potřebnosti pro matku samoživitelku se dvěma dětmi.

Žadatelka žije sama se dvěma dětmi ve věku 10 let a 6 let. Žadatelka pobírá sociální příplatek ve výši 1 545 Kč. Jedno dítě pobírá přídavek na dítě ve výši 605 Kč a druhé ve výši 714 Kč. Jinak žádné jiné příjmy nemá. Žadatelka bydlí u rodičů v rodinném domě, kteří jsou starobními důchodci ve společné domácnosti, kde dokládá celkové náklady na domácnost ve výši 3 000 Kč, které hradí společně s rodiči.

SPO	ŽM	ND	SND	P
Žadatelka	2 360 Kč	3 520Kč	1 800 Kč	1 545 Kč
Dítě do 6 let	1720 Kč	-	-	605 Kč
Dítě do 10 let	2 270Kč	-	-	714 Kč
Celkem	6 350 Kč	3 520 Kč	1 800 Kč	2 864Kč

$$\check{Z}MSPO = \check{Z}M + ND - P = 2\,360 + 1\,720 + 2\,270 + 3\,520 - 2\,864 = 7\,006 \text{ Kč}$$

$$\check{Z}MSND = \check{Z}M + SND - P = 2\,360 + 1\,720 + 2\,270 + 1\,800 - 2\,864 = 5\,286 \text{ Kč}$$

Žadatelka se dvěma nezaopatřenými dětmi má nárok na dávku sociální potřebnosti ve výši **5 286 Kč**. Částka na zajištění nákladů na domácnost ve výši 3 000 Kč se podělila počtem pěti osob v domácnosti, kde se započítávají, jako společně posuzované osoby, co se týká nákladů na domácnost, rodiče žadatelky.

Zde je třeba zmínit, že pokud bychom použili tento modelový příklad na výpočet dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí, žadatelce by nárok na sociální dávku nevznikl z důvodu stanovení jiného okruhu společně posuzovaných osob, kdy

by byly společně posuzovanými osobami i rodiče žadatelky a započítaly by se i jejich příjmy, starobní důchody, i přesto, že žadatelka je samoživitelka, ale protože je bez partnera a bydlí ve společné domácnosti s rodiči v jedné bytové jednotce.

c/ Výpočet nároku na dávku sociální potřebnosti pro rodinu se dvěma nezaopatřenými dětmi.

Žadatelka žije s druhem a dvěma nezaopatřenými dětmi ve věku 1 rok a 3 roky. Bydlí ve vlastním domě, náklady na domácnost dokládají ve výši 2 500 Kč. Žadatelka je mateřské dovolené pobírá rodičovský příspěvek ve výši 3 635 Kč a sociální příspěvek na dvě děti ve výši 1 290 Kč, druh je v evidenci na úřadu práce a je bez příjmu. Přídavky na děti činí 1 210 Kč.

SPO	ŽM	ND	SND	P
Žadatelka	2360 Kč	3 140 Kč	2 500 Kč	4 925 Kč
Druh	2 360 Kč	-	-	-
Dítě do 6 let	1 720 Kč	-	-	605 Kč
Dítě do 6 Let	1 720 Kč	-	-	605 Kč
Celkem	8 160 Kč	3 140 Kč	2 500 Kč	6 135 Kč

$$\check{Z}MSPO = \check{Z}M + ND - P = 2\,360 + 2\,360 + 1\,720 + 1\,720 + 3\,140 - 6\,135 = 5\,165 \text{ Kč}$$

$$\check{Z}MSND = \check{Z}M + SND - P = 2\,360 + 2\,360 + 1\,720 + 1\,720 + 2\,500 - 6\,135 = 4\,525 \text{ Kč}$$

Rodina se dvěma nezaopatřenými dětmi má nárok na dávku sociální potřebnosti ve výši **4 525 Kč**.

Praktické příklady k 31. 12. 2011

Stanovení nároku na dávku příspěvek na živobytí:

Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby nebo rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. Pro stanovení nároku na tuto dávku se započítává rozhodný příjem všech společně posuzovaných osob za období tří kalendářních měsíců, které předcházejí měsíci, ve kterém vzniká nárok na dávku.

$$\mathbf{Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - (P - \text{přiměřené náklady na bydlení})}$$

PnŽ = příspěvek na živobytí

ČŽ = částka živobytí

P = příjem

ŽM = životní minimum

EM = existenční minimum

PND = přiměřené náklady na domácnost

SPO = společně posuzované osoby

a/ Výpočet dávky příspěvku na živobytí jednotlivce:

Žadatel žije sám a je v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a na dávkách pomoci v hmotné nouzi je 3 měsíce, je bez příjmu a zatím nevykonává veřejnou službu. Náklady na bydlení žádné nedokládá.

SPO	ČŽ	ŽM	EM	Příjem
Žadatel	3 126 Kč	3 126 Kč	2 020, Kč	0 Kč
Celkem	3 126 Kč	3 126 Kč	2 020 Kč	

$$\mathbf{Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - P = 3\ 126 - 0 = 3\ 126\ Kč}$$

Žadatel má nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí ve výši **3 126 Kč**.

b/ Výpočet dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí jednotlivce:

Žadatel žije sám a je v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání a na dávkách pomoci v hmotné nouzi je déle než 6 měsíců, je bez příjmu a vykonává veřejnou službu 30 hodin měsíčně. Náklady na bydlení žádné nemá.

SPO	ČŽ	ŽM	EM	Příjem
Žadatel	3 126 Kč	3 656 Kč	2 020, Kč	0 Kč
Celkem	3 126 Kč	3 656 Kč	2 020 Kč	

$$Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - P = 3\ 656 - 0 = 3\ 656\ \text{K}\check{c}$$

Žadatel má nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí ve výši **3 656 Kč**, protože vykonal veřejnou službu 30 hodin měsíčně a částka živobytí se navýšila o 530 Kč.

c/ Výpočet dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí rodině se dvěma nezaopatřenými dětmi:

Žadatelka je v evidenci uchazečů o zaměstnání na úřadě práce, manžel žadatelky je zaměstnaný a jeho příjem tvoří příjem z výdělečné činnosti, první dítě ve věku 10 let a druhé dítě ve věku 7 let navštěvují základní školu, jejich příjmem jsou dávky státní sociální podpory – přírůvek na dítě ve výši 610 Kč na každé dítě.

Manžel žadatelky dokládá příjem ve výši 7 546 Kč. Příjem z výdělečné činnosti se započítává ve výši 70 %, tzn., že příjem vyplacený ve výši 7 546 Kč se započítá ve výši 5 282 Kč.

SPO	ČŽ	ŽM	EM	Příjem
Žadatelka	2 880 Kč	2 880 Kč	2 020 Kč	0 Kč
Manžel žadatelky	2 600 Kč	2 600 Kč	2 020 Kč	5 282 Kč
První dítě 10 let	1 960 Kč	1 960 Kč	2 020 Kč	610 Kč
Druhé dítě 7 let	1 960 Kč	1 960 Kč	2 020 Kč	610Kč
Celkem	9 400 Kč	9 400 Kč		6 502 Kč
Přiměřené náklady na domácnost:				2 845Kč

$$Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - (P - PND)$$

$$Pn\check{Z} = 9\ 400 - (6\ 502 - 2\ 845) = 9\ 400 - 3\ 657 = 5\ 743\ \text{K}\check{c}$$

Rodina se dvěma nezaopatřenými dětmi, kde jeden z rodičů je výdělečně činný má nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí ve výši **5 743 Kč**.

Rodina má ve skutečnosti měsíční příjem 7 546 + 1 220 + 5 743 = 14 509 Kč.

Na dalším příkladu uvedeme stejnou rodinu, kde si rodiče nesnaží zvýšit si příjem vlastní prací z výdělečné činnosti a ani nevykonávají veřejnou službu.

d/ Výpočet dávky pomoci v hmotné nouzi - příspěvku na živobytí rodině se dvěma nezaopatřenými dětmi:

Žadatelka i její manžel jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání na úřadě práce, na dávkách pomoci v hmotné nouzi jsou déle než 6 měsíců a nevykonávají veřejnou službu, první dítě ve věku 10 let a druhé dítě ve věku 7 let navštěvují základní školu a jejich příjmem jsou dávky státní sociální podpory – přídavek na dítě ve výši 610 Kč na každé z nich.

Vzhledem k tomu, že žadatelka ani její manžel nevykonávají veřejnou službu, čímž nesplňují podmínky stanovené zákonem, jsou na existenčním minimu.

SPO	ČŽ	ŽM	EM	Příjem
Žadatelka	2 020 Kč	2 880 Kč	2 020 Kč	0, Kč
Manžel žadatelky	2 020 Kč	2600Kč	2 020 Kč	0 Kč
První dítě 10 let	1.960 Kč	1 960 Kč	2.020 Kč	610 Kč
Druhé dítě 7 let	1 960 Kč	1 960 Kč	2 020 Kč	610Kč
Celkem	7 960 Kč	9 400 Kč		1 220 Kč
Přiměřené náklady na domácnost:				2845 Kč

$$Pn\check{Z} = 7\,960 - (1\,220 - 2\,845) = 7\,960 - 0 = 7\,960 \text{ Kč}$$

Rodina se dvěma nezaopatřenými dětmi, kde ani jeden z rodičů nepracuje a ani si nesnaží zvýšit příjem vlastní prací má nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí ve výši **7 960 Kč**.

Rodina má ve skutečnosti měsíční příjem 7 960 + 1 220 = 9 180 Kč

Na těchto příkladech jsem uvedla výpočet dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí tak, jak byly stanoveny podmínky pro nárok na tuto dávku **do konce roku 2011**.

Praktické příklady od 1. 1. 2012

Stanovení nároku na dávku příspěvek na živobytí od 1. 1. 2012

Začátkem roku 2012 vstoupilo v platnost několik zásadních změn, které změnilo pravidla pro vyplácení sociálních dávek. Mění se zejména výše životního a existenčního minima a mění se také způsob výplaty sociálních dávek a místo, kde je možné si o tyto dávky požádat. Tuto agendu nově zajišťují krajské pobočky Úřadů práce namísto odborů sociálních věcí na obecních a městských úřadech pověřených obcí nebo obcí s rozšířenou působností.

Na následujících příkladech uvádím, jak změny částek životního a existenčního minima ovlivnily dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí.

a/ Výpočet příspěvku na živobytí jednotlivce:

Žadatel žije sám, je v evidenci na úřadu práce. Příjem žádný nemá a náklady na bydlení nedokládá.

SPO	ČŽ	ŽM	EM	Příjem
Žadatel	3410 Kč	3 410 Kč	2 200 Kč	0 Kč
Celkem	3 410 Kč	3 410 Kč	2 200 Kč	

$$Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - P = 3\ 410 - 0 = 3\ 410\ \text{K}\check{c}$$

Žadatel má nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí ve výši **3 410 Kč**.

b/ Výpočet dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí jednotlivce:

Žadatel žije sám a je v evidenci úřadu jako uchazeč o zaměstnání déle než 2 měsíce, je bez příjmu a vykonává veřejnou službu 20 hodin týdně. Náklady na bydlení žádné nedokládá.

SPO	ČŽ	ŽM	EM	Příjem
Žadatel	3410 Kč	3 410 Kč	2 200 Kč	0 Kč

Celkem	3 410 Kč	3 410 Kč	2 200 Kč	0 Kč
---------------	-----------------	-----------------	-----------------	-------------

$$Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - P = 3\,410 - 0 = 3\,410 \text{ Kč}$$

Žadatel má nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí ve výši **3 410 Kč** i když odpracoval veřejnou službu 80 hodin měsíčně.

c/ Výpočet dávky pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí pro matku samoživitelku :

Žadatelka žije sama se dvěma dětmi ve věku 13 let a 6 let. Žadatelka není v evidenci na úřadu práce, je zaměstnaná a její příjem tvoří příjem z výdělečné činnosti ve výši 7120 Kč. Příjem z výdělečné činnosti se započítává ve výši 70 %, tzn. že příjem vyplacený ve výši 7 120 Kč se započítá ve výši 4 984 Kč. Jedno dítě pobírá přídavek na dítě ve výši 610 Kč a druhé ve výši 500 Kč. Náklady na domácnost dokládá ve výši 4 490 Kč.

SPO	ČŽ	ZM	EM	Příjem
Žadatelka	3 410 Kč	3 140 Kč	2 200 Kč	4 984 Kč
První dítě 10 let	2 140 Kč	2 140 Kč	2 200 Kč	610 Kč
Druhé dítě 7 let	1740 Kč	1 710 Kč	2 200 Kč	500 Kč
Celkem	7 020 Kč	7 020 Kč		6 094 Kč
Přiměřené náklady na domácnost				1 828 Kč

$$Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - (P - PNB)$$

$$Pn\check{Z} = 7\,020 - (6\,094 - 1\,828) = 7\,020 - 4\,266 = 2\,754 \text{ Kč}$$

Žadatelka se dvěma dětmi má nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí ve výši **2 754 Kč**.

d/ Výpočet nároku na dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí pro rodinu se dvěma nezaopatřenými dětmi:

Žadatelka i její manžel jsou v evidenci uchazečů o zaměstnání na úřadu práce déle než 2 měsíce a zatím nevykonávají veřejnou službu. Děti ve věku 7 let a 12 let navštěvují základní školu a jejich příjmem jsou dávky státní sociální podpory – přídavek na dítě ve výši 610 Kč na každé z nich. Náklady na domácnost dokládají ve výši 4 500 Kč.

SPO	ČŽ	ŽM	EM	Příjem
Žadatelka	3 140 Kč	3 140 Kč	2 200 Kč	0 Kč
Manžel	2 830 Kč	2 830 Kč	2 200 Kč	0 Kč
První dítě 12 let	2 140 Kč	2 140 Kč	2 200 Kč	610 Kč
Druhé dítě 7 let	2 140 Kč	2 140 Kč	2 200 Kč	610 Kč
Celkem	10 250 Kč	10 250 Kč		1 220 Kč
Přiměřené náklady na bydlení				366 Kč

$$Pn\check{Z} = \check{C}\check{Z} - (P - PNB)$$

$$Pn\check{Z} = 10\ 250 - (1\ 220 - 366) = 10\ 250 - 854 = 9\ 396\ \text{Kč}$$

Rodina se dvěma nezaopatřenými dětmi, kde ani jeden z rodičů nepracuje má nárok na dávku pomoci v hmotné nouzi – příspěvek na živobytí ve výši **9 396 Kč**.

Pokud porovnáme rozdíly ve výši sociálních dávek z důvodu sociální potřebnosti a sociálních dávek pomoci v hmotné nouzi je zde patrné, že se velkou měrou na výši těchto dávek podílí okruh společně posuzovaných osob a také aktivita žadatelů. Při nároku na dávky sociální potřebnosti se nekladl důraz na zvýšení příjmu vlastním přičiněním, a dále byl okruh společně posuzovaných osob stanoven tak, že nárok na sociální dávku vznikl např. rodičům i jejich zaopatřeným dětem zvlášť. V tomto období se na sociální dávky vyplácelo ze státního rozpočtu velké množství finančních prostředků.

Rok 2007 v této oblasti patřil ke zlomovým. Ve snaze ušetřit státní peníze se podmínky na tyto dávky podstatně zpřísnily, ale na druhou stranu zvýhodnily ty,

kteří se snažili svou situaci zlepšit vlastním přičiněním. Příjem z výdělečné činnosti se započítal až následující měsíc po měsíci, ve kterém byla mzda žadateli vyplacena, a to jen ve výši jedné třetiny 70 % z celkové částky. To znamená, že žadateli zůstala celá částka z výdělečné činnosti a ještě sociální dávka v plné výši. V následujících měsících se sociální dávka snižovala podle výše výdělku. V praxi to znamenalo, že žadatel pobíral sociální dávku v různé výši ještě asi 3 měsíce souběžně s výdělkem z výdělečné činnosti. Velký vliv na výši sociální dávky měl také výkon veřejné služby. Žadatel si mohl zvýšit své životní minimum a zároveň si tím také upevňoval pracovní návyky.

Od 1. 1. 2012 je postup při výpočtu sociálních dávek pomoci v hmotné nouzi v podstatě stejný s tím rozdílem, že si již žadatel nemůže zvyšovat částku živobytí výkonem veřejné služby. Veřejná služba je nyní povinná a bezplatná. Z praxe mohou říct, že velká většina klientů na veřejnou službu nenastoupila z důvodu nedostatku pracovních míst pro tyto klienty, což znamená, že pobírají plnou výši dávky, aniž by prokázali jakoukoliv snahu. Nově již také nemusejí dokládat aktivitu při hledání zaměstnání.

Pokud mohu současnou situaci zhodnotit, zatím se **adresnost a efektivnost** ve výplatě sociálních dávek v tomto směru příliš **neprojevila**, a systém, který byl nastaven dříve, byl daleko adresnější a motivující. Rozhodně v tom smyslu, že se s klienty pracovalo individuálně, v daleko větší míře než nyní, kdy na opravdovou sociální práci není čas ani prostor z důvodu radikálního snížení počtu sociálních pracovníků na úřadech práce.

Závěr

Sociální systém v České republice za posledních 20 let prošel mnohými změnami. Nejednalo se o změny jednoduché a snadné. Před rokem 1989 byl v České republice pojem „nezaměstnanost“, poměrně neznámý. Nezaměstnanost u nás téměř neexistovala a pokud existovala, byla skrytá. Úkolem sociální politiky státu začátkem 90. let bylo vytvořit trh práce, ale zejména uzákonit právní předpisy, které by zabránily sociálním otřesům a ochránily obyvatele České republiky, zejména ohrožené sociální skupiny, jako byly rodiny s dětmi, zdravotně postižení, absolventi škol nebo osoby v předdůchodovém věku, před propadem do chudoby.

Ve své práci se věnuji nastavení sociálního systému v České republice po roce 1989, kdy v rámci procesu transformace české ekonomiky a společnosti dochází k vytvoření záchranné sociální sítě, a sociální dávky jsou vypláceny ze tří pilířů sociálního systému – sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci. Věnuji se zejména období od roku 2003 do současné doby, kdy dochází k největším změnám v sociální oblasti

Postupně jsem ve své práci uvedla přehled všech sociálních dávek pro nezaměstnané nebo ohrožené nezaměstnaností, vyplácených ze systému všech tří pilířů sociálního systému. Zároveň byl uveden také přehled úprav v legislativní oblasti, kdy dochází k tvorbě nových právních předpisů, které vedly nezaměstnané k větší motivaci k řešení jejich obtížné situace vlastními silami a vlastním přičiněním. Český model sociálního systému byl nastaven nefunkčně a neefektivně. Plošné a paušální poskytování sociálních dávek vedlo k utlumení aktivity a odpovědnosti jedince k řešení svých neuspokojivých životních podmínek, docházelo k zneužívání sociálních dávek a setrvání v chudobě. Peněžité dávky sociální pomoci, dávky státní sociální pomoci a podpory v nezaměstnanosti představovaly značný objem finančních prostředků vydaných ze státního rozpočtu. Snahou státu bylo tento stav změnit .

V roce 2007 dochází k velmi podstatným změnám v sociální oblasti. Je zde jasně vidět odklon od paternalistického přístupu státu vůči občanovi. Zpřísňují se podmínky nároku na výplatu sociálních dávek, dochází k značnému poklesu příjemců sociálních dávek, zejména v oblasti sociální pomoci - na dávkách pomoci v hmotné nouzi. Na praktických příkladech uvádím, v jakém smyslu se mění dosavadní systém nároku na

sociální dávky. Dále uvádím přehled vyplacených sociálních dávek pomoci v hmotné nouzi na odboru sociálních věcí ve Šternberku do konce roku 2011.⁹

S nástupem roku 2012 dochází ovšem k další, velmi podstatné změně v sociálním systému České republiky, která se dá srovnat s rokem 2003, kdy došlo ke zrušení okresních úřadů a přechodu kompetencí na pověřené obecní úřady a úřady obcí z rozšířenou působností. Od 1. 1. 2012 přechází veškerá agenda ze sociálních odborů obcí na Úřady práce. Dochází ke sjednocení výplat nepojistných sociálních dávek sociální ochrany a jediným orgánem, který o těchto dávkách rozhoduje je Úřad práce České republiky. Cílem těchto opatření je efektivnější řízení a lepší kontrolovatelnost využití finančních prostředků státu. První fáze sociální reformy je teprve na samém začátku, tak je předčasné hovořit o tom, zda se tyto cíle naplňují a zda dochází k zjednodušení, zlevnění a celkovému zefektivnění celého systému.

Jestliže na dané změny nahlédnu ze svého pohledu, pohledu sociální pracovnice, která na Úřadu práce od 1. ledna 2012 pracuje, musím konstatovat, že v současné době situace na úřadech práce není zdaleka tak optimistická. Každá změna přináší více či méně problémů, lze tedy předpokládat, že se časem situace stabilizuje a vše bude fungovat bez větších problémů.

Cílem mé práce bylo porovnat rozdíly sociální ochrany nezaměstnaných v různých časových obdobích a porovnat podmínky nároku na výplatu sociálních dávek, zejména v oblasti dávek pomoci v hmotné nouzi. Tento cíl byl naplněn aplikací na praktických příkladech.

Pedagogickým přínosem této práce je zejména výchovný aspekt, kdy v průběhu uvedených let docházelo ke spravedlivějšímu přerozdělování sociálních dávek, na základě snahy a aktivity ze strany příjemců, kdy již neplatí zásada „každému stejně“ ale „každému podle jeho zásluh“.

⁹ Vzhledem k tomu, že jsem svou bakalářskou práci začala psát již v roce 2011, věnuji se zejména změnám v této oblasti do konce roku 2011.

Použitá literatura

BŘESKÁ, Naděžda a Lucie VRÁNOVÁ. *Dávky sociální péče 2002.* 2. vyd. Olomouc: ANAG, 2002, 263 s. ISBN 80-7263-114-4.

BŘESKÁ, Naděžda a Lucie VRÁNOVÁ. *Dávky sociální péče s komentářem a vybranými vzory tiskopisů žádostí k 1. 3. 2006.* 4. vyd. Olomouc: ANAG, 2006, 359 s. ISBN 80-7263-335-x.

BŘESKÁ, Naděžda a Lucie VRÁNOVÁ. *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky sociální péče pro zdravotně postižené osoby k 1. 7. 2008.* 2. vyd. Olomouc: ANAG, 2008, 415 s. ISBN 978-80-7263-478-1.

GROSPÍČ, Jiří a Lenka VOSTRÁ. *Reforma veřejné správy v teorii a praxi.* 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, 406 s. ISBN 80-86473-71-6.

KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Sociální ochrana chudých v České republice.* Vysoká škola ekonomická v Praze, Praha: Oeconomica, 2007, 132 s. ISBN 978-80-245-1302-7.

MAREK, Jiří a Markéta PÁNKOVÁ. *Reforma veřejné správy v České republice.* Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, úsek pro reformu veřejné správy, 2003, 64 s. ISBN 80-239-0225-3.

MAREK, Jiří a Markéta PÁNKOVÁ. *Reforma veřejné správy v České republice.* Praha: Ministerstvo vnitra České republiky, úsek pro reformu veřejné správy, 2004, 92 s. ISBN 80-239-3642-5.

MAREŠ, Petr. *Dávky sociálního státu: nastavení systému - jeho ekonomická i sociální efektivita a sociální konsekvence pro klienty sociálního státu i společnost.* Brno, 2001, 188 s. ISBN 80-210-2624-3.

PŘIB, Jan a kol., *Průvodce sociálními dávkami.* Praha: 2005, BMSS-Start, spol.s.r.o., 135 s. ISBN 80-86140-25-3.

PRŮŠA, Ladislav. *Reforma veřejné správy a její dopad na systém sociální ochrany obyvatelstva.* Praha: Rada Národohospodářského ústavu Josefa Hlávky, 2003, 79 s. ISBN 80-86729-06-0.

SPĚVÁČEK Vojtěch a kol. *Transformace české ekonomiky: politické ekonomické a sociální aspekty.* Praha: Linde, 2002, 525 s. ISBN 80-86131-32-7 (brož.).

TOMEŠ, Igor. *Sociální správa: úvod do teorie a praxe.* vyd. 2. rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2009, 304 s. ISBN 978-807-3674-830.

VAVREČKOVÁ, Jana a kol. *Postavení domácností s minimálními příjmy a jejich sociální ochrana.* Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1999, 56 s. ISBN (brož.).

Internetové zdroje:

INSTITUT PRO VEŘEJNOU SPRÁVU PRAHA. *Slovník nejčastěji používaných pojmů ve veřejné správě* [online]. Copyright © 2008-2012 [cit. 2011-12-10]. Dostupné z: <http://svs.institutpraha.cz/>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Služby a činnosti Úřadu práce České republiky v oblasti zaměstnanosti.* Integrovaný portál MPSV [online]. Copyright © 2002-2011 OKsystem s.r.o. [cit. 2012-02-07]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/sz/obecne/cinnosti_up

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Sociální reforma.* Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Copyright © MPSV ČR 2011 [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/5>

ŽIVOTNÍ MINIMUM. *Zákon o životním minimu* [online]. Copyright © 2011 [cit. 2012-02-07]. Dostupné z: <http://zivotni-minimum.eu/zakon-o-zivotnim-minimu-zakon-c-1102006-sb/>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Přídavek na dítě.* Integrovaný portál MPSV [online]. Copyright © 2002-2011 OKsystem s.r.o. [cit. 2012-02-07]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prid_na_dite

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Rodičovský příspěvek.* Integrovaný portál MPSV [online]. Copyright © 2002-2011 OKsystem s.r.o. [cit. 2012-02-07]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Sociální reforma.* Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Copyright © 2002-2011 OKsystem s.r.o. [cit. 2012 02 07]. Dostupné z: <http://socialnireforma.mpsv.cz/cs/4>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Státní sociální podpora.* Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Copyright © 2002-2011 OKsystem s.r.o. [cit. 2012-02-09]. Dostupné z: <http://www.noviny-mpsv.cz/cs/2>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Dávky pěstounské péče*. Ministerstvo práce a sociální věcí [online]. Copyright © 2002-2011 OKsystem s.r.o. [cit. 2012-02-09]. Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Životní a existenční minimum od 1. 1. 2012*. Ministerstvo práce a sociální věcí [online]. Copyright © 2002-2011 OKsystem s.r.o. [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/11852>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Porodné*. Ministerstvo práce a sociální věcí [online]. Copyright © 2002-2011 OKsystem s.r.o. [cit. 2012-02-09]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Pohřebné*. Ministerstvo práce a sociální věcí [online]. Copyright © 2002-2011 OKsystem s.r.o. [cit. 2012-02-11]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pohrebne>

SOCIÁLNÍ DÁVKY. *Sociální příspěvek*. Sociální dávky [online]. Copyright© 2010 Gentea [cit. 2012-02-07]. Dostupné z: <http://www.socialni-davky.cz/socialni-priplatek-2011>

Právní předpisy

ČESKO. Ústavní zákon č. 2 ze dne 16. prosince 1992 (Listina základních práv a svobod). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1992, částka 1, s. 32.

ČESKO. Ústavní zákon č. 347 ze dne 3. prosince 1997, o vytvoření vyšších územně samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 114, s.7018. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1997/sb114-97.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 100 ze dne 16. června 1988 (zákon o sociálním zabezpečení). In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1988, částka 21, s.583-622. Dostupný také z : <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1988/sb21-88.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO A SLOVENSKO. Zákon č. 367 ze dne 4. září 1990 (zákon o obcích, obecní zřízení). In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1990, částka 59, s.1261-1271. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1990/sb059-90.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO A SLOVENSKO. Zákon č. 425 ze dne 9. října 1990 (zákon o okresních úřadech). In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1990, částka 72, s.1514-1518. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1990/sb072-90.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO A SLOVENSKO. Zákon č. 1 ze dne 4. prosince 1990 (zákon o zaměstnanosti). In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1990, částka 1, s. 1-10. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1991/sb001-91.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO A SLOVENSKO. Zákon č. 463 ze dne 29. října 1991 (zákon o životním minimu). In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1991, částka 90, s. 2210-2011. Dostupný také z : <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1991/sb090-91.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO A SLOVENSKO. Zákon č. 482 ze dne 6. listopadu 1991 (zákon o sociální potřebnosti). In: *Sbírka zákonů České a slovenské federativní republiky*. 1991, částka 93, s. 2299-2301.

Dostupný také z : <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1991/sb093-91.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995 (zákon o státní sociální podpoře). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 31, s. 1634-1653. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1995/sb31-95.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 155 ze dne 30. června 1995 (zákon o důchodovém pojištění). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 41, s. 1986-2011. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/1995/sb41-95.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 128 ze dne 12. dubna 2000 (zákon o obcích, obecní zřízení). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 38, s. 1738-1764. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2000/sb038-00.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 129 ze dne 12. dubna 2000 (zákon o krajích, krajské zřízení). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2000, částka 38, s. 1765-1782. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2000/sb038-00.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 314 ze dne 13. června 2002 (zákon o stanovení obcí s pověřeným obecním úřadem a stanovení obcí s rozšířenou působností). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 114, s. 6630-6640. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2002/sb114-02.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. 5. 2004 (zákon zaměstnanosti). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s.8270-8316. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2004/sb143-04.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 110 ze dne 14. března 2006 (zákon o životním a existenčním minimu). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1300-1304. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb037-06.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 (zákon o pomoci v hmotné nouzi). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 37, s. 1305-1328. Dostupný také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb037-06.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 261 ze dne 19. 9. 2007 (o stabilizaci veřejných rozpočtů). In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2007, částka 85, s. 3154-3259. Dostupné také z: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2007/sb085-07.pdf>. ISSN 1213-189X.

ČESKO. Zákon č. 366 ze dne 6. listopadu 2011, kterým se mění zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 128, s. 4606–4636. Dostupný také z: http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/2011/sb0128-2011.pdf. ISSN 1213 - 189X.

ČESKO. Zákon č. 367 ze dne 6. listopadu 2011, kterým se mění zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 128, s. 4637-4651. Dostupný také z: http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/2011/sb0128-2011.pdf. ISSN 1213 - 189X.

ČESKO. Nařízení vlády č. 409 ze dne 7. prosince 2011, o zvýšení částek životního a existenčního minima. In: *Sbírka předpisů České republiky*. 2011, částka 144, s. 5380.

Dostupný také z: http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/2011/sb0144-2011.pdf.
ISSN 1213 - 189X.

Seznam volně vložených příloh

Příloha č.1 - Dávky sociální péče vyplácené MěÚ Šternberk (1992-2011)

Anotace

- Jméno a příjmení:** Hana Opletalová
- Katedra:** Ústav pedagogiky a sociálních studií
- Vedoucí práce:** PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.
- Rok obhajoby:** 2012
- Název práce:** Úpravy dávkového systému České republiky v oblasti sociálních dávek pro nezaměstnané od roku 2003
- Název v angličtině:** Edit bath of CR in the social benefits for uneployed people since 2003
- Anotace práce:** Tato práce si klade za cíl podat ucelený přehled všech sociálních dávek vyplácených ze systému sociální pomoci v České republice v období let 2003-2012. V rámci uvedeného období došlo, vzhledem k ekonomickým změnám a následnému růstu nezaměstnanosti, k několika změnám v systému vyplácení sociálních dávek. Tyto jednotlivé změny vedly ke zjednodušení systému a k zefektivnění výplat dávek. Obsahem praktické části práce je uvedení několika příkladů napříč zkoumaným obdobím.
- Klíčová slova:** nezaměstnanost, sociální dávky, veřejná správa, sociální potřebnost, hmotná nouze, životní a existenční minimum
- Anotace v angličtině:** This project aims at giving a comprehensive overview of all the social benefits disbursed from the system of social help in the Czech Republic between 2003 and 2012. Due to the economic changes and the following growth of unemployment, there were several changes in the system of the social benefits pay out within this period. These particular changes led to the simplification and efficiency increase in the social benefit system. The practical part deals with a number of particular examples within the above mentioned time period.
- Klíčová slova v angličtině:** unemployment, social benefits, public administration, social desirability, material needs, subsistence
- Přílohy vázané v práci:**
- Rozsah práce:** 84 s.
- Jazyk práce:** Čeština